

HYVÄN JA HUONON ÄIDIN KATEGORIAT LIONEL SHRIVERIN
ROMAANISSA POIKANI KEVIN

EMMI KALLIO
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu –tutkielma
Helmikuu 2013

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

KALLIO, EMMI: Hyvän ja huonon äidin kategoriat Lionel Shriverin romaanissa Poikani Kevin
Pro gradu –tutkielma, 63 s.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Irene Roivainen

Helmikuu 2013

Tutkielmassani tarkastelen äitiyden kategorioita Lionel Shriverin romaanissa Poikani Kevin (2011). Lähestyn äitiyttä kulttuurisen mallitarinan näkökulmasta. Äitiys on mallitarinan mukaan itsensä uhraavaa, kaikkensa antavaa ja naisen luontaisiin ominaisuuksiin perustuvaa. Kielteisille tunteille ei äitiydessä ole tilaa. Äitiys määrittyy lähinnä hyvän kautta, mutta sen kääntöpuolena on myös paha.

Hyödynnän tutkielmassani Harvey Sacksin jäsenkategoria-analyysia, josta käytän kategoriasidonnaisen toiminnan sekä standardiparin käsitteitä. Kategoriasidonnaiset toiminnot kattavat kulttuurisesti kyseiselle kategorialle tyypilliset ja epätyypilliset toiminnot. Standardiparit ovat kulttuurisesti yhteenkuuluviksi oletettavien osapuolten muodostamia pareja, kuten äiti ja lapsi.

Jaottelen ”hyvän äidin” kategoriat kolmeen osioon: toiminnallisuus eli hoitaminen ja kasvattaminen, pysyvyys sekä tunteet. ”Huonon äidin” kategoriat rakentuvat esimerkiksi tilanteissa, joissa äiti on lastaan kohtaan välinpitämätön tai jopa väkivaltainen. Äitiyttä määritellään puolison, kanssaihmisten, yhteiskunnan normien, viranomaisten ja oikeusistuimen kautta. Romaanin äidin omien kokemusten kautta huono äitiys määrittyy suorittamiseksi, josta puuttuvat luontaiset tunteet. Standardiparina äiti ja lapsi näyttävät toisiaan täydentävinä. Hyvä lapsi tukee mahdollisuutta olla hyvä äiti.

Sosiaalityössä kohdataan monenlaisia äitejä. Sosiaalityöntekijöillä on mahdollisuus muokata ja laajentaa hyvän äidin käsitettä. Siksi äitiyden kulttuurisen rakentumisen tutkiminen on sosiaalityön kannalta olennaista.

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

KALLIO, EMMI: Categories of a good and a bad mother in Lionel Shriver's novel We need to talk about Kevin

Master's Thesis, 63 pages

Social Work

Supervisor: Irene Roivainen

February 2013

In my thesis I study the categories of a good and a bad mother in Lionel Shriver's novel We need to talk about Kevin (2011). The cultural ideal of a mother is self-sacrificing, giving one's all and based on natural female qualities. In motherhood, there is no room for negative feelings. Motherhood is defined by goodness, but as a counterpart for a good mother, there is also a bad mother.

My theoretical framework consists of Harvey Sacks' membership categorization analysis. I utilize the concepts of category bound activities and standard couple. Category bound activities include both typical and atypical activities of a certain category. Standard couple is formed by two culturally linked parties, such as mother and child.

I divide the category of "a good mother" in three: functionality, such as nursing and rearing, stability and emotions. The category of "a bad mother" is formed in situations, when the mother is indifferent or even abusive to her child. Motherhood is defined by the spouse, other people, societal standards, authorities and the court. Through the mother's own experiences in the novel, bad motherhood is defined as a performance without innate feelings. As a standard couple, mother and child are seen as supplementing each other. A good child supports a woman in being a good mother.

Social workers encounter many kinds of mothers. Social workers have the possibility to shape and to extend the concept of a good mother. Therefore studying the cultural constitution of motherhood is essential to social work.

Sisällys

1	JOHDANTO	1
2	KULTTUURISESTI RAKENTUNUT ÄITIYS	5
	2.1 Äitiyden mallitarina	5
	2.2 Huono äiti	9
3	ÄITIYDEN RISTIRIIDAT	12
	3.1 Hyvä ja huono äitiys tutkimusten konstruoimana	12
	3.2 Kotiäitiys vs. ansioäitiys	16
	3.3 Äitiys feministisestä näkökulmasta	19
4	TUTKIMUSASETELMA	22
	4.1 Tutkimuskysymys ja aineisto	22
	4.2 Kategoriatutkimus	27
5	ANALYYSI	31
	5.1 ”Hyvän äidin” suorat kategorisoinnit	32
	5.2 Epäsuorasti hahmottuva ”huono äitiys”	37
	5.3 Aito äitiys	42
	5.4 Äiti-lapsi -standardipari	46
6	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	51
	6.1 Yhteenveto	51
	6.2 Tulosten pohdinta	53
	6.3 Prosessin pohdinta	56
	6.4 Tutkimustulosten merkitys sosiaalityön ammattikäytännön ja tutkimuksen kannalta	57
7	LÄHTEET	60

Taulukot

Taulukko 1 ”Hyvän äidin” suorat kategoriat	33
Taulukko 2 ”Huonon äidin” epäsuorat kategoriat	38

1 JOHDANTO

Yhteiskuntatieteissä on olennaista tutkia jokapäiväisen elämän itsestäänselvyksiä, niitä kyseenalaistaen. Jos asioita pidetään totuuksina ja jopa pyhinä, paljastaa niiden syvempi tarkastelu usein jotain olennaista sosiaalisesta todellisuudestamme. Äitiys on juuri tällainen tarkastelun kohde. (Hays 1996, 13). Luutuneet käsitykset voivat estää yhteiskuntaamme kehittymästä ja pahimmillaan ne jopa sortavat ihmisiä pakottaen heidät ennalta määrättyyn muottiin. Sosiaalityön pro gradu-tutkielmassani tarkastelen hyvän ja huonon äitiyden kategorioita Lionel Shriverin romaanissa Poikani Kevin (2011). Kirja kertoo ylempään keskiluokkaan kuuluvan amerikkalaisperheen äidistä, jonka poika on koulusurmaaja. Teos koostuu päähenkilö Evan kirjoittamista kirjeistä puolisolleen. Kirjeissä Eva käy läpi perheen elämää ja pohtii omaa äitiyttään yrittäen ymmärtää, miksi hänen poikansa on murhaaja. Olen suorittanut filosofian maisterin tutkinnon pääaineenani yleinen kirjallisuus. Siksi romaanin käyttäminen aineistona on ollut hyvin luonteva valinta. Tässä tutkielmassani tarkastelen toki teosta yhteiskuntatieteellisellä, en suinkaan kirjallisuustieteellisellä otteella.

Lähestyn äitiyden mallitarinaa feministisestä viitekehyksestä eli suhtaudun siihen naista sortavana rakenteena, joka aiheuttaa äideille tarpeetonta syyllisyyttä, riittämättömyyden tunnetta ja huonoa omaatuntoa. Feministinen näkökulma äitiyteen ja mallitarinan siitä synnyttämään ihanteeseen on sosiaalityön kannalta merkittävä kahdella tavalla. Ensinnäkin mallitarinan kulttuurisen rakentumisen osoittaminen avaa tietä myös sen purkamiselle. Äideillä on mahdollisuus vapautua mahdottoman ihanteen asettamista vaatimuksista. Toiseksi feministinen näkökulma antaa sosiaalityöntekijöille valmiuksia ja ymmärrystä kohdata työssään erilaisia äitejä ja tulla tietoisiksi myös omista äitiyden ihanteistaan ja ennakkoasenteistaan ja niiden mahdollisesta vaikutuksesta asiakkaisiin suhtautumiseen. Koska sosiaalityöntekijöiden valta puuttua ihmisten yksityiselämään on niin suuri, tulisi työn olla mahdollisimman objektiivista ja ennakkokäsityksistä vapaata. Sosiaalityöntekijöiden ennakko-oletukset, vaikutelmat ja asiakkaan kategorisointi hyväksi tai huonoksi äidiksi voivat vaikuttaa esimerkiksi palvelun saamiseen tai äärimmillään puuttua vanhemmuuteen huostaanoton muodossa.

Yhtenä keskeisimmistä äitiyden kysymyksistä romaanissa on Evan haluttomuus jättäytyä lapsen takia pois työelämästä. Hyvään ja huonoon äitiyteen kytkeytyy yhteiskunnallisessa keskustelussammekin vahvasti kysymys siitä, onko äidin paikka työelämässä vai kotona lapsen luona. Äitien työssäkäynti on ajankohtainen ja erittäin arvolutautunut aihe. Kysymys on hyvin henkilökohtainen, koskettaahan se ihmisten perhe-elämää. Se on samalla myös yhteiskunnallinen kysymys, liittyyhän äitiyteen esimerkiksi tulonsiirtoja ja koulutetun työvoiman poissaoloa työmarkkinoilta. Keskustelu vilkastui viimeksi marraskuussa 2012, kun pääministeri Jyrki Katainen (kok.) ilmoitti halukkuutensa perhe-etuuksien läpikäymiseen (ks. esim. Helsingin Sanomat 12.11.2012). Katainen ilmaisi huolensa kotihoidontuella kotiin jäävien äitien asemasta työmarkkinoilla ja peräänkuulutti myös osaaikatyön mahdollisuuksien parantamista Ruotsin malliin. Erityisesti oppositiopuolue Keskustassa Kataisen kommentteihin reagoitiin voimakkaasti ja keskusteluissa nousivat esiin muun muassa vanhempien oikeus valita lapselleen sopivin hoitomuoto, lasten kotihoidon arvostus ja lapsen etu.

Tarkastelen tutkielmassani sekä suomalaista että yhdysvaltalaisista yhteiskuntaa äitiyden näyttämönä. Koska romaani sijoittuu Yhdysvaltoihin, on teoksen tulkinnan kannalta olennaista ymmärtää yhteiskuntaa, johon romaanin todellisuus sijoittuu. Toisaalta oma positioni ja tutkielmani lähtökohdat kiinnittyvät vahvasti Suomeen. Näiden kahden valtion ja niiden hyvinvointijärjestelmien välillä on eroja. Vaikka tuonkin näitä eroja ajoittain esiin, ei tarkoitukseni ole suorittaa kaikenkattavaa vertailua vaan lähinnä antaa lukijalle pääpiirteittäinen käsitys molemmista järjestelmistä. Eroja vahvemmin läsnä ovat kuitenkin yhtäläisyydet, ovathan Suomi ja Yhdysvallat molemmat länsimaita ja kulttuurisesti hyvin lähellä toisiaan. Tutkielmani kiinnittyykin ensisijaisesti länsimaiseen kulttuuriin. On hyvä muistaa, että esimerkiksi pienten lasten äitien valinta ansiotyön ja kotiäitiyden välillä on länsimaisten naisten oikeus, sillä köyhissä maissa naiset ovat aina joutuneet tekemään työtä (Anttonen 2003, 174). Tutkielmassani hahmoteltu äitiyden ihanne, äitiyden mallitarina, ei myöskään kuvaa kokonaisvaltaisesti kaikkia länsimaisen kulttuurin edustajia. Mallitarina on lopulta lähinnä valkoisen keskiluokan kokemuspiiristä kumpuava. Kuitenkin se on länsimaisessa kulttuurissa kaikkein näkyvin ja voimakkain äitiyden kuva. (Hays 1996, 21.)

Hyödynnän tutkielmassani kategoriatutkimusta, tarkemmin sanottuna Harvey Sacksin kehittelemää jäsenkategoria-analyysia. Tarkastelen aineistoani hyvän ja huonon äidin kategorioita tutkien. Keskeisimpänä käsitteenä tutkielmassani on kulttuurinen mallitarina. Se on eräänlainen kulttuurinen tarinavaranto, kollektiivisesti jaettu tieto ja käsitys. Äitiyden mallitarina luo ja ylläpitää kuvaa

kaikkensa antavasta, täydellisestä äidistä. Tämä ei kuitenkaan aina vastaa äitien arkikokemuksia. Fiktioin keinoin voidaan lähestyä aiheita, joista puhuminen voi muutoin olla hankalaa. Poikani Kevin käsittelee äitiyden ongelmia monelta kantilta ja herättelee pohtimaan esimerkiksi sitä, mitä odotuksia äitiyteen kohdistuu, ja mikä on äidin vastuu silloin, kun lapsi kasvaa kaikkea muuta kuin kunnan kansalaiseksi.

Erilaista, äitiyden mallitarinasta poikkeavaa äitiyttä nimitän muiden tutkimusten valossa marginaaliäitiydeksi. Omassa aineiston kategorisoinnissani käytän kuitenkin käsitettä ”huono äiti”. Marginaaliäitiyden tutkimukset keskittyvät yleensä naisiin, jotka ovat marginaalisessa asemassa äitiyden lisäksi muussakin elämässään ja myös yhteiskunnassa. Romaanin päähenkilö on kuitenkin yhteiskunnalliselta statukseltaan varsin keskiluokkainen ja niin sanottu hyvä kansalainen, menestyvä yrittäjä ja heteroseksuaaliseen parisuhteeseen pohjautuvan ydinperheen äiti. Valtaosa teosta käsittelee juuri tätä niin sanotusti normaalia elämänvaihetta. Pojan toteuttama joukkomurha toki asettaa äidin eräänlaiseen marginaaliin ja muuttaa tämän yhteiskunnallista statusta merkittävästi. Tämäkään äitiyden positio ei vastaa kuitenkaan tutkimusten antamaa käsitystä marginaaliäitiydestä, joka määrittyy usein esimerkiksi päihdeongelman, ei suinkaan joukkomurhaajalapsen kautta. Analyysissani käytän kategorioiden yhteydessä lainausmerkkejä ja puhun ”hyvästä” ja ”huonosta äidistä”.

Toisessa luvussa esittelen tutkielmani teoreettisen kontekstin eli kulttuurisesti rakentuneen hyvän ja huonon äitiyden. Esittelen hyvää äitiyttä määrittelevän mallitarinan käsitteen. Huono äiti syntyy hyvän äitiyden vastinpariksi. Huono äiti on sitä, mitä hyvä äiti ei ole. Näin hyvän äidin mallitarina tulee luoneeksi määritelmää myös huonosta äidistä. Luvussa tuon esiin myös vastapuheen käsitteen. Vastapuheen avulla ihmiset voivat vastustaa heihin kohdistettuja huonon äidin kaltaisia kategorisointeja.

Kolmannessa luvussa käsittelen tutkielmani teoreettista näkökulmaa. Aluksi esittelen äitiyden rakentumista tutkimusten valossa. Sitten tarkastelen lähemmin yhtä äitiyden suurista ongelmakohdista eli palkkatyön ja äitiyden yhdistämistä. Vaikka äitien työssäkäynti on nyky-yhteiskunnassamme yleistä ja näennäisesti hyväksyttyä, on kysymys äidin paikasta edelleen ajan-kohtainen, arvolatautunut ja monimutkainen. Luvun lopuksi esittelen feminismin ja äitiyden niin ikään monimutkaista ja arvolatautunutta suhdetta.

Neljännessä luvussa esittelen tutkielmani tutkimusasetelman tutkimuskysymyksestä aloittaen. Seuraavaksi käyn lyhyesti läpi Poikani Kevin –romaanin keskeisiä henkilöihahmoja ja sisältöä ja käsittelen myös hiukan fiktion hyödyntämistä yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen aineistona. Lopuksi esittelen tutkielmassani hyödyntämäni kategoria-analyysia ensin yleisemmällä tasolla ja sitten tarkemmin Harvey Sacksin jäsenkategoria-analyysia.

Analyysiluvussa käyn läpi Poikani Kevin –romaanin hyvän ja huonon äidin kategorisointeja. Aloitan tarkastelemalla hyvän äidin suoria kategorisointeja. Jaottelen ne kolmeen osioon: äitiys toimintana eli hoitamisena ja kasvattamisena, äitiyden pysyvyys sekä emotionaalinen äitiys, johon sisältyy äitiyteen liitetyt tunteet ja uhrautuvaisuus, eli lapsen tarpeiden ja tunteiden asettaminen omien edelle. Toisessa alaluvussa lähestyn huonon äitiyden epäsuoria kategorisointeja kahdesta näkökulmasta. Ensimmäisessä osiossa keskityn siihen, kuka huonoa äitiyttä määrittelee ja millaisissa tilanteissa näin tehdään. Toisessa osiossa tarkastelen edellisestäkin luvusta tuttuja äidin tunteita ja uhrautuvaisuutta, nyt vain huonon äitiyden vinkkelistä. Kolmannessa alaluvussa tarkastelen hyvää äitiyttä aitouden ja suorittamisen näkökulmista. Viimeisessä alaluvussa käsittelen äiti-lapsi –standardiparia.

Viimeisessä luvussa kokoan yhteen keskeiset tulokset ja käyn niitä läpi tutkielmani teoreettisen kontekstin ja näkökulman valossa. Sitten reflektoin tutkielmaproessin etenemistä ja lopuksi tarkastelen vielä tutkimustulosten merkitystä sosiaalityön ammattikäytännön ja tutkimuksen kannalta.

2 KULTTUURISESTI RAKENTUNUT ÄITIYS

Tässä luvussa käsittelen äitiyden mallitarinaa ja huonoa äitiyttä. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen kategorisoinnin ja mallitarinan käsitteet ja tarkastelen, millaista ihannekuvaa äitiydestä mallitarinan avulla konstruoidaan. Luvun lopussa käsittelen lyhyesti vastapuheen käsitettä sekä sen suhdetta mallitarinaan. Jälkimmäisessä alaluvussa pohdin huonon äitiyden rakentumista hyvän äitiyden vastinpariksi.

2.1 Äitiyden mallitarina

Kategoriat ovat tärkeä ja hyvin kokonaisvaltainen osa ihmisten välistä vuorovaikutusta. Arkipuhe on täynnä kategorisointeja, samoin esimerkiksi sanomalehdet. Kategoriat ovat siten jatkuvasti läsnä, emmekä pääse niistä eroon. Tästä huolimatta ne ovat näkymättömiä, emmekä yleensä pysähdy pohtimaan niitä. Kategorisoinnin ylläpitävät ja tuottavat sosiaalista ja moraalista järjestystä. Kategoriat kertovatkin paljon ajastamme määrittäessään normaalia ja poikkeavaa, arvokasta ja ongelmallista. Kategoriat läpäisevät yhteiskuntamme ja sosiaalisen elämämme ja esimerkiksi erilaiset instituutiot, kuten vankilat ja vanhainkodit, nojaavat vahvasti erilaisiin kategorisointeihin. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 10; Juhila 2004a, 21; Potter & Wetherell 1987, 116.)

Kategoriat pitävät yllä yhteiskunnallista harmoniaa helpottaessaan orientoitumista ja ihmisten kohtaamisia erilaisissa tilanteissa. Osaamme olettaa, miten kuhunkin kategoriaan sijoittamamme ihminen toimii tai mitä ominaisuuksia hänellä on. Osaamme myös itse toimia oman kategoriamme mukaisesti esimerkiksi ammatillisessa vuorovaikutustilanteessa. Kategorioiden käänköpuolena on kuitenkin ihmisten sijoittaminen ahtaisiin tai kielteisesti painottuneisiin kategorioihin. Kategorioilla voidaan siten tuottaa myös eriarvoisuutta ja yksinkertaistaa ihmisten välisiä eroja. Kategoriat tuotetaan yleensä etuoikeutettujen kategorioiden ehdoilla. Näin esimerkiksi nainen kategorisoidaan vajavaiseksi suhteessa miehen etuoikeutettuun kategoriaan. (Juhila 2004a, 23–26.)

Kategorisointiin liittyy kiinteästi myös mallitarina. Kulttuurinen mallitarina tarkoittaa jaettuja tapoja ja ymmärtää, miten yhteiskunnassa eletään ja miten tietyissä tilanteissa ihmisten oletetaan käyttäytyvän. Mallitarinat ylläpitävät ymmärrystä tavoiteltavista elämänkuluista ja sisältävät valmiita sosiaalisia identiteettejä. (Raitakari 2004, 60; Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 16; Juhila 2004a, 26.) Myös äitiydestä rakentuu kulttuurinen mallitarina. Nätkin (1997, 250) toteaa äitiyden olevan jatkuvan määrittelyn kohteena oleva, monista suhteista koostuva kulttuurinen ja historiallinen konstruktio. Äitiyden kulttuuriseen määrittämiseen vaikuttavat sekä menneisyyden määritelmät että se, mitä muualla maailmassa tapahtuu. Äitiyden ymmärrystä ja mallitarinaa rakentavat myös televisio, lehdet ja internet. Populaarikulttuurin lisäksi äitiyden kuvaa muokkaavat esimerkiksi oikeusistuimet, lääketiede ja psykologia. (Bassin, Honey & Mahrer Kaplan 1994, 2; Vuori 2003, 39.)

Maailmankuvamme hahmottuu dikotomisten kategorioiden, kuten mies ja nainen sekä julkinen ja yksityinen kautta. Molemmat näistä vastinpareista liittyvät keskeisesti myös äitiyteen. Dikotominen hahmotustapa rajaa ihmisen ajattelua ja estää kulttuurisesti ahtaaksi rajattujen ajattelumallien laajentamisen. (Nousiainen 2004, 58.) Yksi länsimaista naiskuvaa määrittävätekijä on kristinusko. Siihen pohjautuva moraalikoodisto ilmenee usein sanattomina oletuksina oikeasta toimintatavasta. Äitiyden sanattomana sääntönä voidaan pitää esimerkiksi sitä, että äidin tulisi olla aina lapselleen läsnä ja saatavilla. Näiden moraalikoodien oppiminen alkaa jo varhain esimerkiksi satujen välityksellä. Sadut opettavat yhteisön sääntöjä ja perustuvat voimakkaaseen oikean ja väärän, hyvän ja pahan dikotomiaan. (Nousiainen 2004, 58–59.) Kristillinen naiskuva on ahdas antaen vain kaksi vaihtoehtoista roolia: Neitsyt Marian edustama puhdas, hyvä äitihahmo tai Eevan edustama paha, likainen huora. (Vuola 1994, 212.)

Mallitarinoita kerrotaan monesta eri asemasta ja eri tavoin, mallitarinat eivät siis ole monoliittista yhtenäiskulttuuria vaan monitahoisia ja ristiriitaisia koodeja (Raitakari 2004, 60–61). Äitiyden mallitarinakaan ei ole pysyvä, vaan se on muuttunut ajan ja yhteiskunnallisten intressien mukana. Suomessa äitiys tarkoitti vielä 1800-luvulle saakka lähinnä synnyttämistä. Naisen ensisijainen rooli oli olla vaimo ja hyvä emäntä, ei niinkään lasten kasvattaja. Kasvatusvastuu oli miehen. 1800-luvun aikana ydinperheen yhteiskunnallinen rooli korostui ja yksityistyi, ja samalla äidin rooli kasvattajana korostui. Tämä liittyi kiinteästi jakoon miehestä julkisena ja naisesta yksityisenä, kodin piirin toimijana. Suomessa jako ei tosin ollut yhtä vahva kuin esimerkiksi etelämpänä Euroopassa. Uusi ihanne määritteli naisen tehtäviksi lastenkasvatuksen, kodinhoidon ja kodin hengen luomisen.

Kyseessä oli kokonaisvaltainen ihanne ja kutsumus, jossa naisen tuli olla kodin sydämenä ja sieluna toimiva äiti. Vastaavasti ihanne marginalisoi isän kasvattajan roolista perheen elättäjäksi. Äidin kutsumukseen ja ydinperheeseen liittyvä äitimyytti syntyi tuolloin ja äiti-lapsisuhteesta on sittemmin muodostunut yksi perhekäsityksemme peruspilareista. Tämä traditionaalisenä pidetty perheideologia muuttuu hyvin hitaasti ja vaikuttaa sekä yleisiin kuvauksiin että yksityisiin kokemuksiin vanhemmuudesta. (Katvala 2001, 14–16.) Toisin sanoen mallitarinoilla on kyky muuttua, mutta äitiyden mallitarinan osalta muutos on erittäin hidasta. Vaikka naisten elintilaa on pyritty yhteiskunnallisesti laajentamaan, rajaavat vanhat uskomukset, arvot ja moraalit yhä äitiyden tilaa (Nousiainen 2004, 68).

Yhdysvalloissa äidin rooli seurasi samaa kehityskulkua kuin Euroopassa, mutta hiukan hitaammin. Kuitenkin jo 1800-luvulla myös yhdysvaltalaisäitien tehtäväksi muodostui lapsista huolehtiminen ja heidän kasvattamisensa kunnan kansalaisiksi. Naisten korkea moraalit ja hyveellisyys koettiin ensiarvoisen tärkeiksi lastenkasvatuksessa. Naisten ”luontaisia” kasvatustaitoja ihasteltiin, kunnes 1800-luvun lopulla koettiin tarpeelliseksi ryhtyä ohjaamaan ja rajoittamaan naisten äitiyttä ja siihen liittyviä vahvoja ja osin hallitsemattomiksi ja vaarallisiksi koettuja tunteita. Kehityspsykologian asiantuntijat kouluttivat naisia äideiksi. Syylilasta ei saanut helliä liikaa ja ruoka- ja nukkuma-aikojen tuli olla kellontarkasti säädeltäviä. 1930-luvulla tämänkaltaisesta kontrollista luovuttiin, mutta asiantuntijoiden rooli äitien ohjaajina säilyi. Merkittävää tässä ajassa oli se, että ensimmäistä kertaa keskiöön nousivat lapsen omat tarpeet. Siihen asti lapsia kun oli kasvatettu perheen ja kansakunnan etua silmälläpitäen. (Hays 1996, 29–45.)

Myös Suomessa asiantuntijoiden rooli äitien opastajina nousi merkittäväksi. Äitiyden mallitarinaa rakentavaan kulttuuriseen kuvastoon liittyy vahvasti ydinperheideologian lisäksi psykoanalyttinen näkemys äidistä lapsen identiteetin kehitykselle tärkeimpänä henkilönä (Nousiainen 2004, 62). Suomen itsenäisyyden alkuvaiheessa äitiyden keskeisimpänä tehtävänä pidettiin hygieniasta ja lasten fyysisestä hoidosta huolehtimista. Vasta sotien jälkeen vahvistui myös äidin ja lapsen vuorovaikutussuhteen ja tasapainoisen tunne-elämän merkitys. 1900-luvun alkupuolella kehittynyt lapsipsykologia sai sotien jälkeen auktoriteeteikseen psykoanalytikoita. Äidistä tuli havainnoinnin ja teoretisoinnin kohde isän jäädessä taka-alalle. Keskiössä oli niin sanotun esioidipaalisin vaiheen eli alle kolmivuotiaiden lasten tarkastelu. Kiintymyssuhdeteoriasta tuli mittari, jolla tutkittiin äidin ja pikkulapsen suhdetta. Se samaisti lapsen ympäristöksi yksinomaan äidin ja satoi huolenpidon

automaattisesti naissukupuoleen. Kiintymyssuhdeteoria ei ota huomioon kulttuurin merkitystä eikä lapsen panosta äidin ja lapsen vuorovaikutussuhteessa. Myöhemmin tutkijat ovat purkaneet käsityksiä äidin ja lapsen roolien ja käyttäytymisen pysyvyydestä sekä kyseenalaistaneet sen, etteikö lapsi voisi kiintyä myös isään tai muuhun häntä hoitavaan henkilöön. (Vuori 2003, 43–50.) Vaikka kiintymyssuhdeteoriaa onkin sittemmin kyseenalaistettu, ei äidin määritelmä kulttuurisessa mallitarinassa ole juuri muuttunut.

Itsensä uhraavan ja kaikkensa antavan äidin kuva on länsimaisessa kulttuurissa erittäin vahva. Äiti aavistaa ja täyttää lapsen kaikki tarpeet eikä muserru työtaakan ja lapsen vaatimusten alle, päinvastoin hän saa täyttymyksen jälkikasvustaan huolehtimisesta. Äitiys mielletään naisen luontaisiin ominaisuuksiin perustuvaksi. Äitiyden toiminnalliset ulottuvuudet kytkeytyvät myös voimakkaasti näihin naisen ominaisuuksiin, kun esimerkiksi rakastava äiti lohduttaa lastaan. Mielikuvat äitiydestä liittyvät passiivisuuteen, tukahduttamiseen, itsensäkieltämiseen ja marttyyriuteen. Kulttuurisesti kerrotuissa äitiyden tarinoissa äiti ei tunne tai ainakaan näytä kielteisiä tunteita, kuten kiukkua, raivoa tai vihaa. Äitiyden tilaan kun eivät yksinkertaisesti kuulu kielteiset tunteet lasta kohtaan. Lapsen konkreettinen tai henkinen hylkääminen on kulttuurisesti äitiä tuomitsevaa, vaikka esimerkiksi väsyneenä lapsen läheisyyden voi olla kuormittavaa. (Bassin, Honey & Mahrer Kaplan 1994, 2-3; Nousiainen 2004, 62, 67–68; Vuola 1994, 215.)

Miten äitiyden mallitarina sitten suhteutuu todellisuuteen, äitien elämään arkeen ja tavallisten naisten elämässään toteuttamaan äitiyteen? Hyvän äitiyden asiantuntijaohjeiden seuraaminen on mahdotonta, sillä ne ovat keskenään usein ristiriidassa eivätkä myöskään vastaa äitien arkitodellisuutta. Esimerkiksi Yhdysvalloissa asiantuntijat suosittelivat rintaruokintaa, mutta käytännössä julkisesti lastaan imettävää äitiä paheksutaan siveettömyydestä. Ohjeet voivat olla myös liian teoreettisia tai yksinkertaisesti toimimattomia oman lapsen kanssa, ovathan lapset keskenään hyvin erilaisia. (Ladd-Taylor & Umansky 1998, 5; Hays 1996, 73.) Jos asiantuntijaohjeet eivät huomioi erilaisia lapsia, ei äitiyden mallitarina huomioi erilaisia äitiyksiä. Ihmisten oma käsitys itsestään saattaa kuitenkin olla ristiriidassa mallitarinan kanssa (Juhila 2004a, 28). Esimerkiksi Nousiaisen (1996) pro gradu –tutkielmassa lapsistaan erillään asuvat äidit määrittelevät äitiyttään alati läsnä olevan äidin sijaan kaveriäitiydeksi. He huolehtivat lapsensa perustarpeista, mutteivät toteuta perinteistä äitiyttä, jossa lapsen etu on kaikkea äidin toimintaa ohjaava tekijä. Kenties pikku hiljaa äitiyden mallitarinaankin saadaan tilaan monenlaisille äitiyksille. Bassin, Honey & Kaplan (1994, 9)

toteavat jo 1990-luvun alussa, että aikalaiskulttuurissa on ryhdytty esittämään äitiä, ei ainoastaan lapsen kautta, vaan myös itsenäisenä subjektina.

Mallitarinaan ja sen tuottamiin kategorisointeihin ei suinkaan ole pakko alistua. Vastapuheella tarkoitetaan sellaisia puhetapoja, joilla pyritään kyseenalaistamaan, kieltämään tai muuttamaan toisiksi itseä koskevat määritelmät. Foucaultlaisittain ilmaistuna valta avaa aina myös mahdollisuuden vakiintuneita toimintatapoja ja käsityksiä kyseenalaistavalle vastapuheelle- ja toiminnalle. (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 11.) Kirsi Juhila (2004a) määrittelee vastapuheen erimielisyyttä ilmaisevaksi vastaukseksi tai reagoinniksi johonkin. Vastapuheessa vastauksen ja vastustuksen kohteina ovat vakiintuneet kategoriat ja ihmisten kategorisoinnit. Ilman vakiintuneita merkityksiä vastapuhetta ei olisi olemassa. Myös ei-sanallinen vastapuhe on mahdollista esimerkiksi hiljaisuuden, eleiden ja ilmeiden tai tilanteesta pois vetäytymisen muodossa. Vastapuhe on hienovaraista neuvottelua ja vaihtoehtojen virittämistä, ei niinkään jyrkkää kieltämistä. Vastapuheen vakavuus riippuu siitä, kuinka leimaavaa kategorisointi on. (Emt, 20, 29.)

2.2 Huono äiti

Tavallista vanhemmuutta hahmotetaan ongelmavanhemmuuden kautta eli tieto normaalista tuotetaan peilaamalla vanhemmuutta niihin vanhempiin, jotka hakeutuvat ammattiavun piiriin suurten sosiaalisten ja psyykkisten ongelmien vuoksi. Siten kaikki äitiyteen liittyvä uhkaa määrittäjä ongelmien kautta. Ammattilaisten ja asiantuntijoiden lisäksi myös vanhemmat määrittelevät itsensä jaottelemalla vanhemmuuden dikotomisesti tavallisiin ja ongelmavanhempiin. (Vuori 2003, 59.) Erilaisten ongelmien ja puutteiden kautta rakentuu myös huonon äidin kuva. Huono äiti on sitä, mitä hyvä äiti ei ole.

Kulttuuriset kertomukset pitävät sisällään hyvän ja pahan. Äitiys määrittyy lähinnä hyvän kautta, eikä rakastava äiti esimerkiksi lyö lastaan. Hyvä sisältää aina kuitenkin myös vastakohtansa eli pahan (Nousiainen 2004, 62–63). Katvala (2001, 95) toteaa kaksijakoisen ajattelun hyvästä ja huonosta äidistä tekevän mahdolliseksi olla samanaikaisesti sekä hyvä että huono tai välillä huono ja

välillä hyvä äiti. Todellisuudessa kaikki äidit ovat toisinaan huonoja äitejä ja esimerkiksi komentavat lastaan turhan tiukkaan äänensävyyn ja turhan nopeasti. Kenties huono äitiys syntyykin yksinkertaisesti siitä, ettei kenenkään ole mahdollista toteuttaa sentimentalisoitua hyvän äidin ideaalia. (Ladd-Taylor & Umansky 1998, 2-3.)

Hyvään äitiyteen liitetään jopa pyhyden mielikuvia. Niiden lisäksi äitiyteen liittyy kuitenkin myös arkisuus. Juuri arki käytäntöineen ja vuorovaikutustilanteineen tuo selkeimmin esiin hyvän ja huonon äitiyden moraaliset kategorisoinnit. (Nousiainen 2004, 63.) Äitinä olemiseen ja lasten kanssa elämiseen liittyy paljon ärsyttäviä, usein juuri arkisista asioista syntyviä tilanteita. Väsymys ja lasten kiukuttelu saavat hermon helposti kireälle. Äidin vihanilmaisut sisältävät vahvan moraalisen ristiriidan. Kun äiti tekee itseään kohtaan oikein ja purkaa negatiivisia tunteitaan niiden patoamisen sijaan, hän kokee samalla tekevänsä väärin lastaan kohtaan. Läheisyys ja huolenpito toisista tulisikin voida yhdistää omasta itsestä ja omista tarpeista huolehtimiseen. Vanhempien vihanilmaisua ei nykyään enää nähdäkään kasvatustilanteissa yksiselitteisen pahan asiana, vaan monet asiantuntijat kokevat sen olevan lapsen parhaaksi. Vihaa patoavien äitien lapset eivät opi itseään ilmaisemaan vihaa. Tästä huolimatta äitiyden yhteydessä harvoin puhutaan vihasta, niin voimakkaasti äitiyteen yhdistyvät mielikuvat lempeydestä ja epäaggressiivisuudesta. (Nykyri 1998, 130, 149–152.)

Ladd-Taylor ja Umansky (1998) toteavat huonon äitiyden määrittelyn olevan yksinkertaista silloin, kun äiti tappaa lapsensa tai pahoinpitelee tai hyväksikäyttää tätä. Mutta kun puhutaan kasvatuksesta, on määrittely heti vaikeampaa. Eri aikakausina eri asioita pidetään huonon äitiyden merkeinä ja toisaalta saman aikakauden asiantuntijat voivat olla keskenään erimielisiä. Kulloisenkin määrittelyn taustalta löytyy aina poliittisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia tarkoituksia äitien syyttämiseen ja syyllistämiseen. Huonon äitiyden yhteydessä kiistellään muun muassa äidin työssäkäynnistä, rintaruokinnasta ja nukkumajärjestelyistä. 1900-luvun Yhdysvalloissa äitejä on luokiteltu huonoiksi kolmen eri kategorian perusteella: perinteisen ydinperhemallin ulkopuoliset äidit, lastensa suojeluun kyvyttömät tai haluttomat äidit sekä ne, joiden lapsista tulee tavalla tai toisella epäonnistuneita. Siispä kun lapsi ei täytä yhteiskunnan normeja, syy on äidin. Aina 1950-luvulle asti itsenäisten tai ylisuojelevien äitien ajateltiin aiheuttavan poikiensa homoseksuaalisuuden ja työssäkäyvät äidit on pitkään nähty syytäviksi nuorisorikollisuuteen. Lasten psyykkisistä on-

gelmistakin, kuten autismista tai skitsofreniasta, syytetään usein äitiä. (Emt, 2-5, Hays 1996, 47–48.)

Ladd-Taylorin ja Umanskyn (1998) mukaan viime vuosikymmenten aikana huonot äidit ovat siirtyneet merkittävästi kohti amerikkalaisen kulttuurin keskiötä. Huonon äidin stereotyyppisiä ovat muun muassa teiniäiti, sosiaaliavustuksilla elävä äiti sekä uraäiti, jolla ei riitä aikaa lapsilleen. (Emt., 2.) Suosittua viihdettä ovat Suomessakin erilaiset tosi-tv -ohjelmat, joissa esimerkiksi seurataan teiniäitien elämän haasteita tai opastetaan huonotapaisia odottajia paremmille elämäntavoille. Äitien syyttäminen menee kuitenkin myös kulttuurisesti syvemmälle ja näkyy niin huoltajuuskiistoissa kuin työssäkävien, huonon äidin leiman sisäistäneiden äitien syyllisyytenäkin (emt., 2). Myös Demie Kurz (1997) toteaa, että perheen ongelmista puhuttaessa syyllistä etsitään yleensä äidistä. Itsekkäät uraäidit ajavat omaa etuaan lastensa kustannuksella, köyhät äidit leimataan liian laiskoiksi ja haluttomiksi hakemaan töitä ja sosiaaliavustuksiin turvautuvat äidit kasvattavat lapsia, jotka eivät opi huolehtimaan itse itsestään vaan turvautuvat niin ikään avustuksiin. Vaikka media ja jotkut tutkijatkin syyttävät perheiden ongelmista äitejä, ovat ongelmat todellisuudessa tätä monimutkaisempia. Kurzin mukaan ongelmien poistamiseksi tulisikin äitien syyttämisen sijaan keskittyä lastenhoidon tukemiseen ja yksinhuoltajaäitien köyhyyden helpottamiseen. (Emt., 92–94.)

3 ÄITIYDEN RISTIRIIDAT

Ensimmäisessä aluvussa esittelen äitiyteen liittyviä tutkimuksia ja niiden näkemyksiä hyvästä ja huonosta äitiydestä. Toisessa aluvussa tarkastelen lähemmin naisten työssäkäyntiä ja lastenhoitoa hyvän ja huonon äitiyden näkökulmasta. Kolmannessa aluvussa pohdin feminismiin suhdetta äitiyteen.

3.1 Hyvä ja huono äitiys tutkimusten konstruoina

Huonoa äitiyttä lähestytään tutkimuksissa samoin kuin sitä määritelläänkin: hyväksi koetun äitiyden vastakohtana, marginaaliäitiyksiä. Aihetta on lähestytty niin sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan kuin esimerkiksi kasvatustieteen ja psykologian näkökulmasta. Marginaaliäitiyksiä edustavat muun muassa päihteidenkäyttäjät, naisvangit ja asuntolassa asuvat naiset. Esimerkiksi Riitta Granfelt (1992) tarkastelee sosiaalipolitiikan lisensiaattityössään asuntolan naisten elämää. Huomattavalla osalla Granfeltin haastattelemista naisista on mielenterveys- ja päihdeongelmia ja leimaavan asu- mismuotonsakin vuoksi nämä naiset ovat yhteiskunnan mutta myös äitiyden marginaalissa. Äitiyttä käsitellään lähinnä lastensuojelun ja naisten uupumiskertomusten kautta, mutta se näyttäytyy myös keskeisenä ja antoisana elämänalueena.

Kirsi Nousiainen puolestaan tarkastelee yhteiskuntapolitiikan väitöskirjassaan lapsistaan erillään asuvia äitejä. Hän toteaa, että vaikka ajatus lapsensa vapaaehtoisesti isälle jättävästä äidistä on yhteiskunnallisesti mahdollinen, se ei kulttuurisesti ole edelleenkään hyväksyttävä (Nousiainen 2004, 69). Eräänlaisen marginaalin muodostavat väkivaltaiset naiset. Tuija Nykyrin (1998) tutkimus naisten vihasta perustuu haastatteluihin ja kirjoituksiin. Tutkimuksessa tarkastellaan myös äidin vihaa erilaisissa arjen tilanteissa. Naiset kuvailevat tuntemuksiaan hetkiksi, jolloin kontrolli pettää ja viha ottaa vallan. Viha purkautuu ulos sanoina mutta myös fyysisinä tekoina ja joissain tilanteissa myös väkivaltana lapsia kohtaan.

Satu Katvalan kasvatustieteen väitöstutkimuksessa käsitellään kolmen sukupolven uskomuksia äitiydestä. Vaikka äitien työssäkäynti on ollut Suomessa yleistä, elää uskomuksissa yhä käsitys hyvästä äidistä kotona olevana ja lasta hoitavana. Uskomusten pohjalta Katvala määrittelee äitiyden kotona voimakkaasti läsnä olevaksi, äitiydessään täydelliseksi eli uhrautuvaksi, rakastavaksi ja hoivaavaksi, sekä kasvattajana pystyväksi. Huono äitiys näkyy puolestaan äidin poissaolona ja muutoinkin riittämättömyytenä toteuttaa hyvän äidin läsnä olevaa, kärsivällistä, hoivaavaa ja toimeliasta ihannetta. Vaikka huonoa äitiä ei monisanaisesti määritelläkään, se syntyy hyvää äitiä määriteltäessä, sen vastinpariksi. Huonolle äitiydelle ei löydy yhtä helposti sanoja, mikä tekee siitä myös jotain hieman uhkaavaa ja mystistäkin. (Katvala 2001, 90–97.)

Kolmen sukupolven vanhemmuuskäsityksiä tarkastelee myös Satu Perälä-Littunen (2004). Suomalaisen ja virolaisten haastatteluihin sekä suomalaisten kyselyvastauksiin perustuvassa aineistossa näkyy haluttomuus määritellä hyvää äitiä ja isää mutta myös äidin määrittäminen ensisijaiseksi vanhemmaksi, johon isää verrataan. Äidin ensisijaisuus vanhempana näkyy myös Riina Kokkosen (2012) psykologian väitöskirjassa, jossa tarkastellaan lasten terveyttä ja käsityksiä hyvästä ja huonosta vanhemmuudesta. Kokkonen toteaa, että internetkeskusteluissa lasten lihavuudesta syyllistetään vanhempia ja erityisesti äitejä. Esimerkiksi äitien työssäkäyntiä pidetään syypäänä lasten huonoon ruokavalioon. Näennäisestä tasa-arvosta huolimatta on äiti edelleen se vanhempi, jonka koetaan olevan pääasiallisessa vastuussa lapsesta ja lapsen paino-ongelmien kohdalla sekä syyllinen että selontekovelvollinen.

Ensisijaisuus näkyy myös Sharon Haysin (1996) tutkimuksessa. Hän kutsuu vallitsevaa äitiyden ihannetta intensiiviseksi äitiydeksi (intensive mothering). Intensiivistä äitiyttä Hays kuvailee emotionaalisesti kuluttavaksi, työlääksi, aikaa vieväksi, taloudellisesti kuormittavaksi ja asiantuntijakeskeiseksi. Äidin tehtävä on ottaa kaikessa lapsen toiveet ja tarpeet huomioon, asiantuntijatietoa kunnioittaen ja hyödyntäen. Hays tarkastelee tutkimuksessaan sitä, kuinka käsitykset lastenkasvatuksesta ja hyvästä äitiydestä ovat historiallisesti rakentuneet sosiaalisessa kontekstissa. Hays tutkii myös oman aikansa lastenkasvatusoppaita ja on lisäksi myös haastatellut amerikkalaisäitejä. Haastateltavat eroavat toisistaan niin luokan, koulutustason kuin etnisen taustansa puolesta. Osa haastatelluista on ansioäitejä, osa kotiäitejä. Erilaisista taustoistaan huolimatta haastateltavien puheissa hahmottuva äitiys on linjassa historiallisesti rakentuneen ja aikalaisoppaiden ylläpitämän intensiivisen äitiyden kanssa. Ritva Nätkin puolestaan (1997) tutkii 1900-luvun suomalaista äitiyttä

maternalistisen diskurssin kautta. Yhtenä aineistona ovat äitien kirjoitukset. Nätkin toteaa, että muiden ihmisten tapaan myös naiset itse hyödyntävät myyttisiä aineksia äitiyskokemuksia tulkitessaan (Nätkin 1997, 250). Kuten Haysin tutkimuksessa, äidit toistavat Nätkininkin tutkimuksen mukaan kulttuurista mallitarinaa hyvästä äitiydestä ja ikään kuin asettavat itsekin rimansa mallitarinan korkeuksiin.

Anna Kulmala ja Anni Vanhala (2004) ovat haastatelleet asuntoloissa asuvia miehiä ja naisia. Vaikka tutkimuksessa on mukana myös miehiä, ovat tutkimuksen aineistossa käsitellyt kokemukset painottuneet vahvasti äitiyteen, sillä asuntoloiden naisten elämässä lapset ovat vahvemmin läsnä kuin miesten. Tutkijat toteavat, että kulttuurisesti määrittävät hyvän vanhemmuuden kriteerit eli vanhemmuuden mallitarinat ovat haastateltujenkin puheissa läsnä. Kun oma vanhemmuus on kaukana mallitarinan vanhemmuudesta, on ihmisen kokemus itsestään ristiriitainen. Tällöin oman vanhemmuuden tarinaan pyritään kuitenkin tuottamaan hyvän vanhemmuuden mallitarinaa asioista, joista sitä on mahdollista tuottaa. Vastapuheen kautta on mahdollista antaa itsestään toisenlainen kuva, esittää itsensä vanhemmuuteen kykenevänä ja kyseenalaistaa marginaalisen vanhemmuuden kielteistä määrittymistä.

Perheammattilaisten kirjoittamia tekstejä tutkinut Jaana Vuori (2003) toteaa, että äiti kuvataan yleensä muiden toimijoiden kokemusten kautta ja suhteessa lapsen kehitykseen. Äiti piirtyy siten pikemminkin funktiona ja tehtävänä eikä haluavana ja kykenevänä, itsenäisenä toimijana. (Vuori 2003, 56) Myös Kristiina Berg (2008) hyödyntää sosiaalipolitiikan tutkimuksessaan ammattilaisten näkemyksiä. Lastensuojelun perhetyön ammattilaisten ryhmäkeskustelujen lisäksi aineistona ovat naisten- ja perhelehtien haastatteluissa rakennetut äitiyteen kohdistuvat kulttuuriset odotukset. Berg toteaa odotusten olevan hyvin moninaisia ja myös keskenään ristiriitaisia. Äitien odotetaan omistautuvan lapsilleen mutta toteuttavan silti itseään. Heidän oletetaan toteuttavan odotuksia ja olevan silti omaehtoisia. Ristiriitaiset odotukset eivät Bergin mukaan luo ainoastaan paineita äideille vaan aiheuttavat myös äitien idealisointia tai syyllistämistä ammattilaisten keskuudessa.

Vaikka Eeva Jokinen (1996) ei väitöstutkimuksessaan varsinaisesti käsittele hyvää tai huonoa äitiyttä, on hänen elämäkertakirjoituksia, Kaksplus-lehden artikkeleita sekä Elvi Sinervon novellia aineistonaan hyödyntävä tutkimuksensa kiinnostava myös tästä näkökulmasta. Keskeisenä teemana Jokisella on äidin väsymys. Tutkielmani kannalta olennaisinta on Jokisen reaktio 1950-luvulla syntyneeseen kyllin hyvää äitiyttä korostavaan objektisuhdeteoriaan. Kyllin hyvällä äitiydellä tarkoite-

taan äidin oikeanlaista suhtautumista sylilapseensa. Ei liian etäistä, ei liian tunkeilevaa, vaan lapsen kehityksen kannalta juuri sopivaa eli kyllin hyvää. Tilalle Jokinen esittää niin-hyvää-äitiä-kuin-kykenee. Äidit ovat niin hyviä kuin he kussakin tilanteessa ja hetkessä voivat olla. (Jokinen 1996, 63–67.)

Janne Autto (2007) on tutkinut äitien kansalaisuuden rakentumista Helsingin Sanomien pääkirjoitussivun kirjoituksissa vuosina 1972–2006. Hän erottelee neljä diskursiivista muutosta, joiden myötä palkkatyöäitiys on ottanut hegemonisen aseman kotiäitiydeltä äitien kansalaisuuden määrittymisessä. Diskursiivisiksi muutoksiksi Autto toteaa äidin ja lapsen biologisen erityissuhteen purkautumisen, lastenhoidon ammatillistumisen, palkkatyön korostumisen äitien yksilöllisten intressien turvaajana ja haluamisen kohteena sekä isän roolin korostamisen lapsen hoitajana.

Murhaajapojan ja äidin suhde kiinnostaa niin populaarikulttuuria kuin tutkijoitakin. Su Epstein tarkastelee artikkelissaan *Mothering to Death* (1998) sarjamurhaajia sekä elokuvissa että akateemisissa tapaustutkimuksissa. Hän toteaa molemmissa äitien syyllistämisen olevan erittäin yleistä ja pahoja tai huonoja äitejä pidetään merkittävänä selityksenä poikien suorittamille sarjamurhille. Millainen sitten on huono äiti? Epsteinin mukaan elokuvien huono äiti on säädytön, dominoiva tai laiminlyövä, toisinaan vain itsenäinen, naimaton tai aviomiehelleen heikosti omistautuva. Myös akateemisissa tutkimuksissa sarjamurhaajien äitisuhde korostuu, vaikka taustalla olisi yhtä lailla huonoa isyyttä. Myös sarjamurhaajat itse korostavat huonoa äitisuhdettaan. Epstein toteaa akateemikoiden ja elokuvantekijöiden ammentavan samasta kulttuurisesta käsikirjoituksesta, joka sijoittaa äidin lastenhuoneeseen, tiiviiseen yhteyteen lapsensa kanssa niin emotionaalisesti kuin käytännössäkin. Puhutaan onnistuneesta vanhemmuudesta mutta epäonnistuneesta äitiydestä. Murhanhimoisen pojan käytöstä selitettäessä keskiössä on äiti, eikä huomio kohdistu lainkaan poissaoleviin isiin, köyhyyteen, päihteidenkäyttöön tai muihin ongelmiin.

3.2 Kotiäitiys vs. ansioäitiys

Hyvästä ja huonosta äitiydestä keskusteltaessa keskiössä ovat usein äidin työssäkäynnin ja lastenhoidon ristiriidat. Lastenhoidon järjestäminen ja äidin mahdollinen työssäkäynti ovat hyvin henkilökohtaisia valintoja. Ratkaisuihin vaikuttavat kuitenkin kulttuuriset konventiot, kuten hyvän äitiyden mallitarina. Myös yhteiskunta ohjailee näitä valintoja sosiaalipoliittisin päätöksin. Lastenhoitokysymys on feministinen kysymys ja lasten hoidon politiikkaan liittyviä asioita ovatkin Suomessa ajaneet erilaiset naisliikkeet ja –järjestöt jo 1800-luvulta saakka. Lastenhoitopolitiikkaan vaikuttavat kuitenkin naisliikkeiden lisäksi lukuisat muutkin toimijat ja intressit, sillä pienten lasten hoito kiinnostaa laajoja yhteiskunnallisia piirejä. Kysymys jakaa suomalaiset kotihoidon ja päivähoiton kannattajiin. Aika ajoin julkisessa keskustelussa aiheesta väittelevät kiivaasti niin vanhemmat kuin asiantuntijat ja poliitikotkin. (Anttonen 2003, 159–160.)

Suomessa ja Yhdysvalloissa noudatetaan erilaisia sosiaalipoliittisia malleja. Nämä hyvinvoinnin eri regimit eroavat keskeisimmiltä osin vastuun jakamisessa yksilön ja yhteiskunnan välillä. Yhdysvalloissa toteutettava liberaali regimi asettaa hyvinvoinnin vastuun merkittävältä osin yksilölle. Suomessa noudatetaan sen sijaan sosiaalidemokraattista regimiä, jossa valtiolla on huomattavasti keskeisempi rooli ja äitiyttäkin tuetaan monin tavoin. (Ks. esim. Raunio 2009.) Valtio tukee niin kotihoitoa kuin äitien työssäkäynnin mahdollistavaa päivähoitoakin. Sekä kotihoidon tuki että alle kolmivuotiaiden oikeus päivähoitoon ovat kansainvälisessä vertailussa harvinaisia (Anttonen 2003, 160–161). Yhdysvalloissa päivähoito on usein niin kallista, että varsinkin yksinhuoltajaäidit joutuvat turvautumaan sen vuoksi sosiaaliavustuksiin. Toisaalta erityisesti vähävaraisten keskuudessa myös päivähoiton taso huolettaa vanhempia. Ratkaisuksi päivähoiton ongelmiin aihetta tutkinut Demie Kurz peräänkuuluttaa universaaleja etuuksia, jotka vähentäisivät eriarvoisuutta, helpottaisivat päivähoiton saatavuutta ja parantaisivat naisten mahdollisuuksia työmarkkinoilla. (Kurz 1997, 96, 114.)

Hitaasti teollistuneessa Suomessa äitikuvaan on yhdistynyt aina vahvasti työnteko, kollektiivisuus ja yhteiskunnallinen vaikutusvalta, kun muissa Euroopan ja Amerikan maissa yksityiseksi määritelty porvarillinen perhe on ollut äitiyden viitekehystenä (Nätkin 1997, 23). Yleisyydestään huolimatta naisten työssäkäynti tosin miellettiin 1950-luvulle asti merkiksi köyhyydestä tai sen katsottiin joh-

tuvan taloudellisesta pakosta, kuten mieselättäjän puuttumisesta. Visiona oli, että yhteiskunnan vaurastuessa äidit voisivat luopua työssäkäynnistä. (Anttonen 2003, 164.)

Vaikka Yhdysvalloissa vallitsee vahva ihanne yhden (mies)elättäjän ydinperhemallista, ovat sielläkin työväenluokkaiset naiset joutuneet ennen toista maailmansotaa usein hankkimaan perheelle lisätuloja esimerkiksi ottamalla kotiin ulkopuolisilta ompelu- tai muita töitä tai laittamalla lapsensa palkkatyöhön. Toisen maailmansodan aikana monet äideistä olivat työssäkäyviä, mutta palasivat sodan jälkeen kotiin. Vasta 1950-luvulla huomattava määrä miehistä kykeni yksin elättämään koko perheensä. Sodan jälkeen kotiäiti-ihanne sitten kukoistikin Yhdysvalloissa. (Ladd-Taylor & Umansky 1998, 3-4, Katvala 2001, 19.)

Työssäkäyvien äitien osuus on kuitenkin kääntynyt Yhdysvalloissakin huomattavaan kasvuun jo 1960-luvulla ja on jopa kolminkertaistunut niistä ajoista (Ladd-Taylor & Umansky 1998, 3-4; Arendell 1997, 19). Tasa-arvoideologia vahvisti 1960-luvulla suomalaistenkin naisten roolia työssäkäyvinä äiteinä ja teki aiemmin paheksutusta työnteosta naisten oikeuden. (Katvala 2001, 19.) Siitä asti äitien työssäkäyntiä onkin puolustettu sillä, että lasten hoitaminen kotona pitkään heikentää naisten asemaa työmarkkinoilla. Päivähoidon puolustajat ovat siten vedonneet naisten oikeuteen käydä ansiotyössä ja sukupuoliroolien modernisoitumiseen (Katvala 2001, 19; Anttonen 2003, 179, 182.)

1980-luvulla keskustelun painopiste siirtyi vanhempien valinnanvapauteen ja oikeuteen valita lapselleen sopivin hoitomuoto. 1990-luvulla suhtautuminen äidin ansiotyöhön muuttui 1980-lukua kielteisemmäksi, vaikka äitien työssäkäynti olikin jo hyväksytty asia suomalaisessa yhteiskunnassa. Äitien ansiotyötä alettiin jopa pitää syynä lasten ja nuorten ongelmiin ja asiantuntijat esittivät äitiä alle kolmevuotiaan parhaaksi hoitajaksi kiintymyssuhdeteoriana vedoten. Lapsen terveen varhaiskehityksen katsottiin edellyttävän äidin jatkuvaa läsnäoloa. (Anttonen 2003, 178, 182.) Päivähoidon ja kotihoidon välillä käydään ikään kuin jatkuvaa aaltoliikettä. Pitkät äitiys- ja vanhempainloimat mahdollistavat suomalaislasten kotihoidon kaikkien yhteiskuntaluokkien naisille. Toisaalta päivähoitojärjestelmä, miesten osallistuminen lastenhoitoon, naisten koulutus ja kokopäivätyömarkkinat vetävät ja työntävät äitejä kodin ulkopuoliseen ansiotyöhön. (Vuori 2003, 40.) Kansainvälisessä vertailussa Suomi asettuu kotihoidon ja päivähoidon välimaastoon (Anttonen 2003, 174).

Sharon Hays (1996) on tutkinut amerikkalaista äitiyttä. Hän huomauttaa, että vaikka äitien työssäkäynti on yleisempää ja hyväksytympää kuin koskaan, on samanaikaisesti 1800-luvulla syntynyt äitiyden ihanne vahvempi kuin kenties ikinä. Tämä tarkoittaa sitä, että huolimatta työssäkäynnistä äitiä pidetään yhä ensisijaisena vanhempana ja vastuullisena lapsen kasvatuksesta ja kehittymisestä. Äidin oletetaan asettavan lapsen tarpeet kaiken muun, kuten oman uransa edelle. Hays näkee selkeän vastakkainasettelun työelämän kovien ja itsekeskeisten arvojen sekä äitiyteen ja kotiin liitettävien arvojen välillä. Äidin tehtävänä on suojella vialta lasta kylmältä markkinalogiikalta ja oman edun tavoittelulta. Tämä luo voimakkaan ristiriidan työssäkäyvän äidin rooliin. Haysin mukaan naisille ei ole tarjolla erilaisia äitiyden ihanteita riippuen siitä, onko kotiäiti vai ansioäiti. Ainoa valinnan mahdollisuus on siinä, yhdistääkö nainen äitiyden ihannerooliinsa työssäkäynnin vai ei. (Emt, 50, 131.) Vuonna 2011 yhdysvaltalaisista, alle 18-vuotiaiden lasten äideistä 70 prosenttia oli työssäkäyviä (Bureau of Labor Statistics). Tästä huolimatta valtaosa kotityöstä on edelleen naisten harteilla, vaikka pientä muutosta miesten osallistumisessa lasten- ja taloudenhoitoon onkin nähtävissä (Arendell 1997, 19).

Yksi suurimmista äitiyden mallitarinaan liitetystä merkityksistä on läsnäolo. Äidin työssäkäynti on nykyään keskeinen osa tätä keskustelua, ja joka kytkeytyy myös lapsen parhaasta ja lapsen oikeuksista käytäviin keskusteluihin. Äiti on edelleen se vanhempi, jonka oletetaan olevan lapsen saattavilla. Vaikka äitien työssäkäyntiä ei varsinaisesti tuomitakaan, saa läsnäolon oletus äidit pohtimaan oman työssäkäyntinsä oikeutusta. Hyvä äitiys edellyttäisi siis naisen elinpiirin rajaamista kotiin. (Nousiainen 2004, 70.) Esimerkiksi suomalaisesta kotihoidon tuesta puhuttaessa keskeinen on kysymys siitä, miten se vaikuttaa naisten asemaan ja työmarkkinatilanteeseen. Alusta asti tukea kun ovat hyödyntäneet enimmäkseen äidit. (Anttonen 2003, 181.)

Rosalind Barnettin ja Caryl Riversin (1996) haastattelututkimuksen mukaan 1990-luvun työssäkäyvät äidit olivat vähemmän ahdistuneita ja masentuneita kuin 1950-luvun kotiäidit. Naiset olivat 1950-luvun verrokkeihinsa nähden onnellisempia ja kokivat kahden ansaitsijan mallin tuovan heille taloudellista turvaa. Mutta ihanteet ja arvot muuttuvat hitaasti. Olennaista huonon äitiyden kokemuksen kannalta ei olekaan se, miten asiat käytännössä tapahtuvat vaan se, millainen äitiyden ihanne ja mallitarina kulttuurissa vallitsee. Vaikka kaikki naapuruston äidit olisivat työssäkäyviä, potee nainen siitä syyllisyyttä niin kauan, kuin kulttuuri on pohjimmiltaan äitien työssäkäynnin vastainen.

3.3 Äitiys feministisestä näkökulmasta

Äitiys on ollut pitkään hankala kysymys feminismille ja naistutkimuksen näkökulma äitiyteen on hyvin jännitteinen. Yhtäältä äitiys on nähty naisen ongelmien ytimenä, toisaalta äitiyttä on ihannoitu. Naiset nähdään äärimmillään holhouksen ja kontrollin alistettuina uhreina, toisaalta vahvoina ja kamppailevina toimijoina. (Vuori 2003, 61, Nätkin 1997, 17.) Katvala (2001, 20) kutsuukin äitiyttä yhdeksi feminismin tärkeimmistä teoreettisista dilemmoista.

1800-luvun suomalaisen naisliikkeen äitipainotus on ollut silmiinpistävä. (Nätkin 1997,15.) 1970-luvun feminismissä äitiys ja äitiyden ruumiillisuus on nähty tasa-arvon estävinä kahleina. Feministit ovatkin siitä asti pyrkineet purkamaan äitiyden myyttiä. On pidetty tärkeänä saada kuuluviin oikeiden äitien kokemuksia äitiydestä. (Bassin, Honey & Mahrer Kaplan 1994, 3.) Toisaalta äitiys miehiltä suljettuna kokemuksena on vahvistanut nais erityisyydellään äitimyyttiä. 1980-luvulla huomio on kiinnittynyt lopulta äitiyden määrittelyyn ja äitimyytin purkuun. 1990-luvulla tutkimuksen kohteena ovat olleet äitien keskinäiset erot ja keskeisenä kysymyksenä muun muassa naisen halu tai haluttomuus tulla äidiksi. (Katvala 2001, 20–21.) Siten vasta vuosituhannen vaihteessa äitiyttä on tutkittu avoimen ristiriitaisena asiana ja äiteihin on suhtauduttu monipuolisina toimijoina. Vähitellen äitiyttä on alettu hahmottaa osana naisen elämän kokonaisuutta (Vuori 2003, 61–62).

Suomessa naiset pyrkivät vaikuttamaan poliittisen edustuksensa kautta eli eräänlaisena valtiofeminisminä. Pohjoismaisessa naistutkimuksessa painopiste on hyvinvointivaltiossa naisten pyrkiä tukevana, mutta toisaalta myös patriarkaatin tavoin naista (mies)asiantuntijuudellaan alistavana. Keskeisenä kysymyksenä on ollut naisten pääsy työmarkkinoille. Angloamerikkalaisessa tutkimuksessa asiantuntijuus kytkeytyy medikalisaatioon, jolloin lääketiede asiantuntijoinen nähdään keskeisimpänä naisten säätelijänä ja valvojana. Myös väestöpolitiikalla koetaan holhottavan naisia. Yhdysvaltoihin verrattuna Suomessa ei ole radikaalifeminismiä eikä myöskään aggressiivista moraalikonservatismia eikä näin ollen amerikkalaistyyppistä sukupuolisotaakaan. Yhdysvalloissa luokkaidentiteetin heikkous aiheuttaa vahvan sukupuoli-identiteetin ja myös tarpeen sen puolustamiseen. Suomessa sukupuoli ei ole vastaavalla tavalla status eikä vahva identiteetti, pikemminkin sosiaalidemokratia on edellyttänyt solidaarisuutta omaa luokkaa kohtaan yli sukupuolirajojen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että suomalaisessakaan yhteiskunnassa olisi saavutettu sukupuolten välinen tasa-arvo. (Julkunen 1994, 17–21, Nätkin 1997, 17.)

Hays (1996) kirjoittaa amerikkalaisen äitiyden historiasta ja tarkastelee myös asiantuntijoiden roolia siinä. Yksityisen ja julkisen ristiriita ratkesi 1800-luvun alussa, kun selkeä roolijako osoitti miehen tehtäväksi julkisen ja naisen tehtäväksi yksityisen elämän eli kodista ja lapsista huolehtimisen. Naisten luontaisia taipumuksia lastenkasvatukseen ylistettiin. Kuitenkin jo vuosisadan loppupuolella äidinvaistot, hyveellisyys ja hellyys koettiin riittämättömiksi ja asiantuntijat pitivät tarpeellisenä koulia naisista hyviä äitejä. Riskinä pidettiin muun muassa naisten ylitunteellisuutta. 1900-luvulle tultaessa asiantuntijat keskittyivät yhä enemmän lapsen emotionaaliseen ja kognitiiviseen kehitykseen. Oletuksena oli, että äidit omaksuvat viimeisimmän asiantuntijatiedon ja toteuttavat sitä käytännössä. Äitien ei enää uskottu pärjäävän haastavassa kasvatustehtävässä ilman asiantuntija-apua. Nykyisin asiantuntijatietoa on yhä enemmän ja asiantuntijoiden määrä on suurempi kuin koskaan. Esimerkiksi sosiaalityöntekijät, tuomarit ja terveysalan edustaja tarkkailevat äitien suoritusta ja puuttuvat tilanteeseen, jos kokevat lapsen terveyden tai kehityksen olevan vaarassa. (Emt., 39, 44)

Äidin edelleen isää merkittävämpi rooli lastenkasvatuksessa on merkki sukupuolten välisen hierarkkisuuden pysyvyydestä. Hierarkkisuuden seurausta on myös naisten vähäinen yhteiskunnallinen valta, joka on suurena syynä siihen, miksi naiset ovat lasten ensisijaisia hoitajia ja kasvattajia. Hierarkkisuudesta kertovat myös palkkaerot, ammattien sukupuolittuneisuus ja äitien palkkatyön ja kotityön muodostama kaksinkertainen työtaakka. Työssäkäyvät äidit kun joutuvat työpäivän päätteeksi tekemään niin sanotun toisen työvuoron kotona ja kantamaan pääasiallisen vastuun lapsista uralla etenemisen kustannuksella. Kotiäidit taas nauttivat työtaakkansa alla vähäistä sosiaalista arvostusta ja jäävät helposti kotiin eristyksiin. Tämä naisen aseman alisteisuus hyödyttää niin miehiä, kapitalistista järjestelmää kuin koko modernia valtiotakin. (Arendell 1997, 19; Hays 1996, 18.)

Yksi konkreettinen, äitiyteen liittyvä feministinen kysymys on siis mahdollisuus työuralla etenemiseen. Palkkatyön yhdistäminen äitiyteen ja kotityöhön aiheuttaa usein sen, että naiset kokevat työuralla etenemisen hankalaksi. Ylennyksen edellyttämä sitoutuminen työhön ei onnistu miesten tavoin. Tämä vaikuttaa myös naisten palkkatasoon. Palkkatasoon vaikuttavat myös äitiyden aiheuttama tarve joustaviin työaikoihin ja osa-aikaiseen työskentelyyn. Perheen perustamisen myötä miehen uranäkymät ja ansaitsemismahdollisuudet useimmiten paranevat ja naisen huononevat. Naisliikkeen keskeisimpiä tavoitteita on jo usean vuosikymmenen ajan ollut kotityön jakaminen ja

jaettu vanhemmuus ja näiden kautta saavutettava tasa-arvo avioliitossa. Tämä tarkoittaisi kotitöiden työtaakan ja vastuun jakamista, äitien stressin vähenemistä ja uramahdollisuuksien parane-
mista. Jaettu vanhemmuus lisäisi myös isien ja lasten hyvinvointia. Käytännössä jaettu vanhem-
muus ei aina onnistu, vaikka isätkin sitä toivoisivat. Esimerkiksi työnantajien suhtautumisella on
suuri merkitys siinä, kuinka joustavasti isä voi osallistua vanhemmuuteen. (Kurz 1997, 97,104.)

Sukupuolentutkimus ja feministinen tutkimus ovat tuoneet uusia näkökulmia ja kyseenalaistaneet
itsestään selvinä pidettyjä käsityksiä sukupuolirooleista, haastaneet naisten kotona tekemän työn
näkyvättömyyden ja vähäisen arvostuksen, sekä nostaneet esiin perheessä vallitsevat valtaraken-
teet. Feminististen tutkijoiden päämääränä on myös osoittaa, kuinka haitallisia vaikutuksia sosiaa-
lipolitiikalla voi naisten elämässä olla. (Kurz 1997, 93.) Mikä sitten on äitiyden paikka feministisessä
tutkimuksessa?

Äitiys on ollut pitkään feministisen tutkimuksen keskiössä ja vielä 1990-luvulla julkaistiin runsaasti
äitiyttä käsittelevää feminististä tutkimusta. 2000-luvulle tultaessa julkaisujen määrä on kuitenkin
vähentynyt huomattavasti. Äitiys on lopulta liitetty osaksi naisten työssäkäynnin, maahanmuuton
ja lisääntymisen keskusteluita. Yhtenä syynä äitiystutkimuksen yhtäkkiseen karttamiseen Samira
Kawash (2011) pitää maternalismin kytköksiä konservatiiviseen politiikkaan, jonka arvot ja tavoit-
teet olivat selkeästi ristiriidassa feminismin kanssa. Toisena syynä hän pitää feminismin teoreetti-
sia mullistuksia. Kun 1970 ja 1980-luvuilla merkittävä osa feministisestä ajattelusta kohdistui äitiy-
den arvostuksen kasvattamiseen ja naisten ja miesten eron korostamiseen naisten keskinäistä
samankaltaisuutta korostaen. 1990-luvun lopun naisten keskinäisiä eroja (kuten luokka, rotu ja
seksuaalinen suuntautuminen) korostava feminismi syrjäytti äitiyttä käsittelevän feminismin ja piti
ajatusta yhtenäistä, essentialistisesta äitiydestä vanhanaikaisena. Feministinen äitiystutkimus ei
lakannut täysin olemasta, mutta se siirtyi akateemisesta keskiöstä marginaaliin. Äitiystutkimus
tarvitsee kuitenkin feminististä perspektiiviä, eikä feminismi voi säilyä relevanttina huomioimatta
äitiyttä kaikkine monimutkaisuuksineen ja ristiriitoinen (Emt., 970-2, 997).

4 TUTKIMUSASETELMA

Luvun aluksi esittelen tutkielmani tutkimuskysymyksen. Seuraavaksi esittelen aineistona käyttämäni romaanin. Käyn läpi lyhyesti teoksen keskeisimmät henkilöahmot ja juonenkulun myös lyhyitä teossitaatteja hyödyntäen. Tavoitteenani on antaa lukijalle analyysini ymmärtämisen kannalta riittävä käsitys romaanin henkilöistä ja tapahtumista. Teoksen esittelyssä painottuvatkin äitiyteen liittyvät teemat romaanin muiden ulottuvuuksien jäädessä vähemmälle. Luvun lopuksi esittelen kategoriatutkimusta ensin yleisemmin ja sitten tarkemmin Harvey Sacksin kehittämää jäsenkategoria-analyysia, jota tutkielmassani hyödynnän.

4.1 Tutkimuskysymys ja aineisto

Tutkimukseni pyrkimyksenä on selvittää, millaisia hyvän ja huonon äidin kategorioita Lionel Shriverin romaanissa *Poikani Kevin* (2011) esiintyy.

Poikani Kevin (2011) ilmestyi alkukielisenä teoksena *We need to talk about Kevin* vuonna 2003. Romaani voitti fiktiokirjallisuuden Orange-palkinnon 2005 ja vuonna 2011 tuli ensi-iltaan teokseen perustuva, Lynne Ramsayn ohjaama samanniminen elokuva. Suomeksi kirja ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 2006. Yhdysvaltalainen, mutta myös Lontoossa asuva kirjailija sijoittaa romaaninsa Yhdysvaltoihin. Teoksessa käsitelläänkin koulusurmien ohessa runsaasti amerikkalaisuutta sekä tietysti lasten ja vanhempien suhdetta, erityisesti äidinrakkautta. Jatkossa viitataan teokseen nimellä *Kevin*.

Romaani koostuu Eva Katchadourianin kirjeistä puolisolleen Franklinille. Heidän teini-ikäinen poikansa Kevin on surmannut koulussaan seitsemän luokkatoveriaan, yhden kahvilatyöntekijän sekä opettajan. Kevin elää lapsuutensa 1980-luvulla ja koulusurman tapahtumavuodeksi mainitaan vuosi 1999. Romaanissa viitataan runsaasti todellisiin koulusurmiin, joista tunnetuin lienee Columbi-

nen ampumavälikohtaus, joka sijoittuu ajallisesti vain muutamaa kuukautta Kevinin veritekoa myöhemmäksi. Tutkielmani tarkoitus ei ole kuitenkaan keskittyä pohtimaan hyvän tai huonon äitiyden roolia koulusurmissa. Lähestyn Kevinin veritekoa pikemminkin allegoriana äidinrakkauden vaatimuksille.

Romaanissa liikutaan kahdessa aikatasossa. Nykyhetkessä Eva vierailee säännöllisesti Kevinin luona vankilassa ja yrittää ymmärtää kahden vuoden takaista verilöylyä. Hän kuvaa myös omaa asemaansa paikallisyhteisössä murhaajan äitinä. Tämän lisäksi Eva kirjoittaa paljon ajasta ennen tragediaa ja ajasta ennen Kevinia. Hän muistelee parisuhteensa alkua ja sitä, kuinka heistä tuli perhe. Eva käy läpi Kevinin lapsuutta ikään kuin selitystä joukkosurmalle etsien: ”Minusta olennaisen ymmärtää vain kokoamalla kaikki ne kesken jääneet pienet tarinat, joita ei kannata kertoa illallis-pöydässä ja jotka tuntuvat merkityksettömiltä, kunnes ne kerää yhteen.” (Kevin, 100).

Romaani asettaa lukijan pohdittavaksi lukuisia kysymyksiä, muttei anna yhteenkään niistä varmaa vastausta. Koska teos koostuu ainoastaan Evan kirjeistä, hänen sisäisestä puheestaan, on näkökulma tietysti vain hänen. Ei ole tarkoituksenmukaista pohtia hänen kertomansa totuudenmukaisuutta tai yrittää päätellä, mitä ”oikeasti” on tapahtunut. Tutkielmani kohteena ovat Evan ajatukset ja kokemukset sellaisina, kuin hän niistä kertoo. Eva toteaaakin Franklinille: ”Minulle on turha väittää vastaan tässä asiassa, ja aion käyttää häikäilemättä hyväkseni sitä, että tämä on minun kertomukseni ja että sinun on pakko tyytyä minun näkökulmaani. En yritä teeskennellä, että tiedän kaiken, koska koko totuus ei arvatunkaan selviä meille kummallekaan.” (Kevin, 314.)

Evan kertomusta värittää vahvasti koulusurmiakin huomattavasti suurempi menetyksen kokemus. Romanin lopussa lukijalle paljastuu, että surmapäivänä ennen kouluun lähtöään Kevin on ampunut myös pikkusiskonsa ja isänsä. Aikaisemmin aamulla töihin lähtenyt Eva menee suoraan työpaikaltaan koululle kuultuaan ampumisuutisen. Vasta myöhään illalla, kun Eva saapuu poliisiasemalta kotiin, paljastuu Kevinin teon hirvittävin puoli. Miksi Eva sitten osoittaa kirjeensä kuolleelle puolisolleen? Romanin alkuperäisnimi on *We need to talk about Kevin*, Meidän on puhuttava Kevinistä. Evan ja Franklinin kokemukset Kevinistä poikkeavat vahvasti toisistaan. Franklinin mukaan Eva uskoo pojastaan aina vain pahinta, ja Evan mielestä Franklin on sinisilmäinen, eikä näe poikansa todellista luonnetta. Asiasta ei kuitenkaan koskaan saada puhuttua kunnolla ja näkemyserot Kevinistä ajavat tämän vanhemmat yhä kauemmas toisistaan. Vihdoin Eva saa kirjeissään keskeytyk-

settä ja miehensä estämättä kertoa oman näkemyksensä asiasta. Täysin ilman vastusteluja Eva ei tarinaansa kerro nytkään, vaan kirjoittaa mukaan myös oletuksiaan Franklinin reaktioista: ”Saattaisit väittää, että on helppoa olla jälkiviisas ja nähdä siksi aivan tavalliset lapsekkaat julmuudet pelottavina.” (Kevin, 315–316).

Eva on kosmopoliitti, jonka miljoonien arvoinen yritys valmistaa matkaopaskirjoja reppureissaajille. Työnsä vuoksi hän matkustelee paljon, on tavoiltaan ja mieltymyksiltään kansainvälinen ja suhtautuu amerikkalaisuuteen avoimen halveksivasti. Hänen sukujuurensa ovat armenialaiset, vaikkakin hän on itse syntynyt Yhdysvalloissa. Miehensä Franklin Plaskettin Eva kuvailee periamerikkalaiseksi. Franklin on iso, tanakka ja urheilullinen. Hän pitää hot dogeista, baseballista ja Empire State Buildingista. Franklin on republikaani ja patriootti. Ja toisin kuin Eva, Franklin rakastaa lapsia:

Vaikka elämäni oli ehkä menettänyt hohtonsa, rakastin sitä edelleen, eikä siihen oikein mahtunut lapsia. Ainoa mitä rakastin vielä enemmän oli Franklin Plaskett. Sinä et kaivannut juuri mitään: halusit yhtä ainoaa arvokasta asiaa, jonka minä voin antaa sinulle. Miten olisin voinut kieltää sinulta sen ilon, jota kasvosi loistivat silloin kun nostelit Brianin kiljuvia tyttöjä? (Kevin, 83.)

Eva päättää kuitenkin tarttua haasteeseen ja hetkellisesti jopa haluaa tulla raskaaksi. Vaikeudet kuitenkin alkavat jo raskausaikana, kun Eva muuttaa mielensä, eikä haluaisikaan lasta. Raskauskamus on hänelle lähinnä vastenmielinen: ”Kapinoin koko raskauteni ajan sitä ajatusta vastaan, että kannoin Kevinii – että olin alentanut itseni kuljettajasta kulkuneuvoksi, talonomistajasta taloksi.” (Kevin, 88). Suhdetta poikaansa Eva kuvailee näin:

Huhtikuun 11. päivänä 1983 minulle syntyi poika enkä tuntenut mitään. Totuuteen mahtuu aina enemmän kuin me tajuaamme, ja niin siihen mahtui silloinkin. Koska lapseni vääntelehti rinnoillani ja kavahti niitä inhon vallassa, minä torjuin vuorostani hänet. Silloin se oli mieles-täni oikein ja kohtuullista, vaikka hän oli paljon pienempi kuin minä. Sen hetken jälkeen olemme taistelleet keskenämme niin sitkeästi ja raivokkaasti, että se on minusta lähestulkoon ihailtavaa. (Kevin, 543.)

Eva pohtii kirjeissään paljon suhdettaan poikaansa ja myös omaa vastuutaan tämän teoista. Kevin on itkuinen vauva, josta lapsenvahditkaan eivät tunnu pitävän. Evalla diagnosoidaan synnytyksen jälkeinen masennus, mutta hän ei kerro siitä Franklinille. Vauvanhoito ja koko äitiys ovat silkkaa

suorittamista, yritystä tehdä oikein ilman varsinaista tunnetta ja tunnesidettä lapseen. Evan silmissä Kevin on ”kaunainen, pahansuopa, välinpitämätön ja myötäsyttyisesti häijy” (Kevin, 106).

Huolimatta vaikeuksista Kevinin kanssa Eva haluaa toisenkin lapsen. Franklin ei pidä ajatusta hyvästä, mutta Eva lopettaa ehkäisyn puolisonsa tietämättä ja tytär syntyy Evan ollessa 44-vuotias. Celia on kaikin puolin Kevinin vastakohta. Eva tuntee lapsen todella omakseen Kevinin jäädessä isänsä vastuulle. Franklin ei halua pahoittaa Kevinin mieltä huomioimalla liikaa uutta tulokasta ja niin Franklinin ja Celian suhde jää etäisemmäksi. Celia on kiltti ja kuuliainen mutta myös arka, epäitsestäinen ja takertuva. Kevin vetäytyy kauemmas, eikä osoita siskoaan kohtaan kiinnostusta. Jako äidin tyttöön ja isän poikaan on vahva. Ja isälle ja äidille Kevin tuntuu olevan aivan eri lapsi:

Kevinin persoonallisuus jakautui kahtia. Niin kävi jo leikkikoulussa, ellei aikaisemminkin, ja puoliskot erottuivat toisistaan päivä päivältä jyrkemmin. - - Joudut siis luottamaan sanaani – ja tiedän, ettet luota siihen – kun kerron, että sinun ollessasi poissa kotoa Kevin oli nyrpeä, ivallinen ja salamyhkäinen. Eikä pelkästään huonoina päivinä. Kaikki päivät olivat huonoja. Tämä hänen lyhytsanainen, ylimielinen ja epäystävällinen puolensa tuntui aidolta. Saatoin tietysti erehtyä, mutta ainakaan se ei ollut kokonaan teeskennelty.

Sinun ollessasi kotona – minusta on aivan hirveää sanoa näin, Franklin, koska tuntuu kuin riistäisin sinulta jotain kallisarvoista – Kevin oli aivan toisenlainen. Kun astuit sisään, hänen ilmeensä muuttui. Kulmakarvat kohosivat ja pää kallistui, ja hän veti suunsa liioitellun leveään hymyyn. (Kevin, 318–319.)

Eva kuvaa itsensä ja elämänsä voimakkaan jaon kautta: on Eva ennen Keviniä ja Eva Kevinin syntymän jälkeen. Pojan rikoksesta seuraavat oikeudenkäynnit pakottavat Evan myymään yrityksensä ja talonsa. Kevinin rikosoikeudenkäynnin lisäksi kuluja kertyy siviilioikeudenkäynnistä, kun erään uhrin äiti haastaa Evan oikeuteen vanhempainvelvollisuuksien laiminlyönnistä. Eva todetaan syyttömäksi, mutta hän joutuu maksamaan omat oikeudenkäyntikulunsa. Kevinin teko vie siten Evalta kaiken: perheen, yrityksen ja kodin. Jää vain Kevin.

Lapsistaan erillään asuvia äitejä tutkiva Kirsi Nousiainen toteaa, että äitiydestä on vaikea kirjoittaa siihen liittyvien vahvojen moraalikoodien vuoksi (Nousiainen 2004, 28). Äitiys ja erityisesti ns. huono äitiys ovatkin aiheita, jotka herättävät tunteita ja joiden käsitteleminen koetaan usein hankalaksi. Kipeiden ja vaikeasti lähestyttävien aiheiden jäsentäminen voi olla helpompaa fiktiossa ja

siksi fiktioaineiston käyttö näitä ilmiöitä kuvatessa on hedelmällistä, toteaa misogyniisiä suhteita tarkasteleva Sari Näre (1994, 163). Fiktion keinoin voidaan tavoittaa jotain, mitä muuten ei välttämättä sanota aina ääneen. Poikani Kevin -teoksessa äidin ja lapsen suhde viedään ääri rajoille. Onko äidin mahdollista olla rakastamatta lastaan? Entä rakastaako (hyvä) äiti lastaan, vaikka tämä olisi millainen tahansa ja tekisi mitä tahansa?

Fiktion käyttö yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen aineistona ei ole kovin yleistä, muttei täysin tavatontakaan. Fiktiota voi käyttää monellakin tapaa. Esimerkiksi Marjo-Riitta Reinikainen (2007) on hyödyntänyt naistutkimuksen väitöskirjassaan toisena aineistonaan fiktiivisiä kertomuksia. Hän on pyytänyt ei-vammaisia ihmisiä kirjoittamaan kuvitteellisen tarinan vammaisen naisen tai miehen elämästä. Reinikaisen kiinnostuksen kohteena ovat tarinat kulttuurisia käsityksiä, mielikuvia ja puhetapoja tuottavina ja välittävinä teksteinä. Reinikainen toteaa kirjoittajien käyttävän kulttuurisesti opittua kieltä, käsitteitä sekä tietämisen ja puhumisen tapoja kulloisestakin aiheesta eli hyödyntävän kulttuurista tarinavarantoa. (Emt, 17.)

Kaunokirjallista materiaalia tarkasteltaessa on luontevaa olettaa, että teosta varten tuotettu teksti on tietoista ja harkittua. Vaikka teoksella on minäkertoja, ei teksti ole tämän kuvitteellisen henkilön, vaan teoksensa huolella rakentaneen kirjailijan tuottamaa ja aina jollain lailla tietoista omasta fiktiivisyydestään. Tutkimuskysymykseni kannalta ei ole kuitenkaan olennaista pohtia, kuinka harkitusti ja tietoisesti teos viittaa esimerkiksi tapahtuma- tai julkaisuaikansa yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Tutkielmassani suhtaudun romaanin minäkertojaan ikään kuin todellisena ihmisenä ja teoksen tekstiin hänen tuottamanaan aineistona elettyistä kokemuksista. Aineistona yhden minäkertojan romaanin voidaankin ajatella rinnastuvan elämäkertakirjoitukseen. Toisaalta voidaan myös todeta, ettei tekstiä ole olemassa ennen lukijan tulkintaa (ks. esim. Barthes 1993). Lukijan tulkintaa ei tässäkään tapauksessa voida sulkea pois, onhan aineisto jossain määrin täysin riippuvainen tulkinnoistani, ei ainoastaan tutkijana vaan myös romaanin lukijana.

Tutkijan tekemillä painotuksilla ja rajauksilla on merkitystä, sillä tiettyjen yksityiskohtien korostaminen aiheuttaa yleisössä oletuksen niiden olennaisuudesta teoksen kokonaisuuden kannalta. Vaikka teoksesta voi tehdä lukuisia perusteltuja mutta yhteen sopimattomia tulkintoja, on eettisesti ongelmallista tulkita teosta ennalta määrätyn teesin tekemiseksi. (Nyqvist & Kauppinen 2006, 227.) Vaikka tutkielmassani keskityinkin vain äitiyteen ja rajaan teoksen muut teemat lähemmän

tarkastelun ulkopuolelle, pyrin kuitenkin ottamaan analyysissäni huomioon teoksen myös kokonaisuutena. Analysoitavasta teoksesta poimitut kirjallisuussitaatit antavat lukijalle mahdollisuuden itse arvioida analyysin luotettavuutta, aivan kuten esimerkiksi haastattelusitaatitkin (emt, 230). Pyrinkin tarjoamaan kattavasti sitaatteja sekä teosesittelyä että analyysin yhteydessä.

4.2 Kategoriatutkimus

Kategoriat ovat keskeinen osa ihmisten elämää, heidän tapaansa kuvailla, arvioida ja ymmärtää. Ne ovat siten keskeisessä asemassa myös sosiaalitieteissä. Ihmisiä tutkitaan usein tietyn kategorian edustajina, esimerkiksi ikäryhmän tai ammattikunnan mukaan jaoteltuna. Toisaalta kategoriat itsessään ovat yhä useammin myös tutkimuksen kohteina. (Potter & Wetherell 1987, 116.) Kategorioita kannattaakin tutkia, sillä niillä on kulttuurin ja moraalien rakentumisessa merkittävä rooli (Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 9). Kategoria-analyysia käytetään usein vuorovaikutuksen tutkimuksessa. Vaikka oma tutkimusotteeni ei käsittelekään vuorovaikutusta, esittelen alkuun lyhyesti kategoria-analyysin taustaa tästä näkökulmasta. Lyhyt taustoitus antaa lisää ymmärrystä kategoria-analyysistä tutkimusmetodinä.

Kirsi Juhila (2004b) luokittelee sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimuksen kolmeen vaiheeseen: ensimmäinen ja toinen sukupolvi sekä nykysuuntaukset. Ensimmäiseen sukupolveen kuuluvat symbolinen interaktionismi ja kielifilosofia, toiseen sukupolveen etnometodologia, impressionistinen sosiaalipsykologia sekä sosiaalinen konstruktionismi. Nykysuuntauksiksi Juhila luokittelee keskustelunanalyysin, diskurssianalyysin, narratiivisen tutkimuksen, uuden etnografian sekä kategoriatutkimuksen. Juhila korostaa vuorovaikutuksen tutkimuksen suuntausten historiallisuutta. Hän toteaa, että uudet suuntaukset eivät ole ohimeneviä muoti-ilmiöitä vaan osa kielellisen vuorovaikutuksen tutkimuksen lähes satavuotista traditiota. (Emt, 156.) Itse hahmotankin kategoria-analyysin vahvasti sosiaalisen konstruktionismin jälkeläiseksi ja lähestymistapani tutkielman aiheeseen on vahvasti tähän traditioon nojaava. Kuten Outi Välimaakin (2011, 24) toteaa, kategorioilla tehdään aina jotain, eli ne sisältävät luonteeltaan konstruktionistisia merkityksiä.

Kategorisointi muodostaa kulttuurisen tietovarannon, jonka avulla rakennamme ymmärrystä yhteiskunnasta ja ihmisistä. Kategorisoinnissa onkin usein kyse juuri ihmisten – itsen tai muiden – määrittelystä. Kategorioihin kiinnittyy tiettyjä ominaisuuksia ja piirteitä ja juuri siksi ne antavat vinkkejä siitä, mitä jostakin ihmisestä tulisi ajatella tai miten meidän tulisi toimia. (Juhila 2004b, 169.)

Juhilan (2004b) mukaan kategoria-analyysi on olennaista sosiaalityön kannalta siksi, että kategoriat tuottavat ihmisille identiteettejä. Analyysissa keskitytään pienten yksityiskohtien kautta tarkastelemaan, millaisia identiteettikategorioita toimijat tuottavat ja mihin he itse orientoituvat. Identiteettikategoriat ovat olennainen osa institutionaalista vuorovaikutusta ja myös sosiaalityön vuorovaikutustilanteita. Sosiaalityölle keskeisessä muutostyössä asiakkaan identiteetin muutosta voidaan lähestyä identiteettikategorian näkökulmasta esimerkiksi tutkimalla työntekijöiden ja asiakkaiden välisiä keskusteluja. Sosiaalityöntekijät tuottavat myös poissaoleville asiakkaille identiteettejä keskinäisissä keskusteluissaan. Tällainen kategorisointi saattaa esimerkiksi ratkaista tietyn palvelun saamisen tai epäämisen. (Emt, 169–170.) Vaikka tutkielmassani en lähestykään kategorioita vuorovaikutuksessa tuotettuina, on vastaavia hyvän ja huonon äidin kategorioita mahdollista tarkastella monissa eri yhteyksissä, myös sosiaalityöntekijän ja tämän asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa. Yhtenä tutkielmani tavoitteista onkin haastaa lukija pohtimaan omaa suhdettaan näihin kategorioihin vaikkapa juuri sosiaalityön ammattilaisena.

Tutkielmassani hyödynnän jäsenkategoria-analyysia, joka tunnetaan myös nimellä MCA (membership categorization analysis). Tämän analyysimetodin kehitti sosiologi Harvey Sacks 1960-luvulla. Hän kiinnitti huomionsa siihen, kuinka merkittävä osa ihmisten tiedosta on sisällytettyä kategorioihin. Sacks asetti tutkimuksen lähtökohdaksi tutkijan asettamien kategorioiden sijaan ihmisten arkipuheen, sen kategoriat ja määritelmät, sillä hän piti niitä keskeisenä sosiaalista järjestyttä tuottavana mekanismina. Arkisesta lähtökohdasta huolimatta pyrkimyksenä oli tavoittaa syyllistämisen ja lieventämisen kaltaisia, hienovaraisia ja monitahoisia sosiaalisia toimintoja. (Potter & Wetherell 1987, 128; Ruusuvuori 2001, 390–394; Välimaa 2011, 24.)

Jäsenkategoria on luokittelun väline. Ihminen sijoittaa itsensä ja muut tiettyihin kategorioihin ja tunnistaa ne näiden kategorioiden avulla. Ihminen voidaan sijoittaa esimerkiksi kategoriaan ”lapsi”. Jokainen kategoria kuuluu vähintään kahteen kategoriajoukkoon, esimerkiksi ”lapsi” voi olla ”tyttö” tai ”ihminen”. Tilanteesta riippuu, mikä kategoria on sillä hetkellä relevantein tapa kuvailla

kyseistä henkilöä. Kategorioihin voidaan myös liittää erilaisia toimintoja. Nämä kategoriasidonnaiset toiminnot (category bound activities) ovat Sacksin mukaan kulttuurisesti kyseiselle kategorialle tyypillisenä pidettyjä toimintoja, kuten leikkiminen lapselle. Kulttuuriset odotukset määrittävät sen, mitä kuhunkin kategoriaan kuuluva tyypillisesti tekee tai yhtä lailla tyypillisesti ei tee. (Alasuutari 2011, 119; Järviluoma & Roivainen 1997, 15; Nikander 2010, 244) Lena Jayyusi (1984, 35–46) laajentaa kategoriasidonnaisen toiminnan käsitettä kategoriapiirteeksi, johon sisältyy toiminnan lisäksi myös kategoriaan kulttuurisesti liitettävät ominaisuudet.

Kategoriat muodostavat keskenään hierarkkisia kategoriakokoelmia, joista pienin yksikkö on standardipari. Sacksin standardiparit ovat kulttuurisesti yhteenkuuluviksi oletettavien osapuolten muodostamia pareja, kuten miehet ja naiset tai äidit ja lapset. Standardiparit auttavat jäsentämään sosiaalista todellisuutta. Standardipareihin liitetään usein myös laatumääreitä. Voidaan puhua esimerkiksi välinpitämättömistä äideistä ja laiminlyödyistä lapsista. Kategoriaparin toisen osapuolen maininta tekee aina toisenkin diskursiivisesti läsnä olevaksi. Kategoriat muodostavat myös koosteita, kuten perheenjäseniin kuuluvat äiti, isä, sisko ja vauva. Jäsenkategorisointivälineellä (MCD, membership categorization device) Sacks viittaa kategoriakokoelmaan sekä joukkoon sääntöjä, joilla näitä kategorioita sovelletaan. Siten perhe on jäsenkategorisointiväline, joka niputtaa yhteen äidin, isän ja lapsen. (Alasuutari 2011, 119–120; Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 27–28; Järviluoma & Roivainen 1997; Nikander 2010, 244; Potter & Wetherell 1987, 128; Ruusuvuori 2001, 394.) Jäsenkategorisointiväline käsitteenä kuvastaa puheen konstruktivistista luonnetta. Sanat ovat väline, joilla kategorioita aktiivisesti tuotetaan. (Potter & Wetherell 1987, 128.)

Sacksin käsitteistöä on kehitetty myöhemmin esimerkiksi kategoriasidonnaisten attribuuttien ja predikaattien käsitteillä. Ne sisältävät kulttuurisia merkityksiä ja vihjeitä. Kategorioiden katsotaan sisältävän toiminnan lisäksi myös ominaisuuksia, vastuita ja velvollisuuksia, motiiveja, taitoja, tietoa ja osaamista. Kun ihminen kuulee jonkin kategorian, ryhtyy hän heti täydentämään sitä positiivisilla tai negatiivisilla toiminnoilla, teoilla ja attribuuteilla. Ihmiset liittävät kategorioihin myös oletukset toiminnoista, joita kyseiseltä kategorialta ei odoteta. (Nikander 2010, 245.)

Jayyusi(1984) kehittää jäsenkategoria-analyysia moraalisenä toimintana. Hän erottelee jäsenkategoriat jäsenkategorisoinneista. Useilla kategorioilla on pysyvä merkitys. Pysyvien kategorioiden lisäksi tehdään usein myös tilannesidonnaisempia kategorisointeja. Tällöin kategoriaan yhdistetään jokin epiteetti, joka voi olla myös negatiivinen. Esimerkiksi kategoriasta ”äiti” voidaan epitee-

tillä muodostaa kategorisointi "huono äiti". Jäsenkategorisointi perustuu eräänlaiseen tyyppittelyyn. Ja aivan kuten jäsenkategoria, myös jäsenkategorisointi pohjaa kulttuurin jäsenten olemassa olevaan tietoon sen sisällöstä, eli esimerkiksi jaettuun tietoon siitä, millainen huono äiti on. Tällaisen tyyppikategoriaan sijoitettaessa rakennetaan myös moraalisia jäsenyyksiä, kuten vastuut ja velvollisuudet sekä arvostettava ja tuomittava käytös. Jäsenkategoria-analyysi tarkastelee siten myös kulttuurin moraalisen järjestyksen rakentumista. (Mt., 20; Nikunen 2005, 60; Nikander 246.)

Aineiston analyysin kannalta olennaista on todeta, että saksilaisessa lähestymistavassa aineiston kategoriat eivät suinkaan ole tutkijan tuottamia, vaan tutkittavien valitsemia. Tutkijan onkin tärkeää sulkeistaa omat oletuksensa kategorioiden käytöstä. Saksille kategoriat olivat tutkimusaihe, eivät keino kerätä tietoa ympäröivästä sosiaalisesta todellisuudesta. Tästä johtuen analyysi on aina hyvin aineistolähtöistä. Tarkastelun kohteena ovat aineistossa se, miten aineiston puhujat tai kirjoittajat kategorioita asettavat ja mihin niitä käytetään. Tutkija ei koskaan lyö lukkoon etukäteen kategorioiden merkityssisältöjä. (Nikander 2010, 248–249; Ruusuvuori 2001, 389; Välimaa 2011, 27).

Jäsenkategoria-analyysia on käytetty haastatteluaineistojen lisäksi runsaasti myös tekstiaineistojen, kuten sanomalehtikirjoitusten analysointiin (ks. esim. Roivainen 1999; Nikunen 2005). Tällöin aineisto valitaan usein vastaamaan yksittäiseen kysymykseen. (Nikander 2010, 249.) Omassa analyysissäni tarkastelen teoksessa rakentuvia äitiyden kategorisointeja. Käsitteellisesti hyödynnän Saksin standardiparia ja kategoriaan liittyvää toimintoa (category bound activity) sekä Jayyusin siitä kehittämää kategoriapiirrettä.

5 ANALYYSI

Olen poiminut Poikani Kevin –romaanista ne kohdat, joissa käsitellään äitiyttä ja nimennyt nämä kategoriat ”hyväksi äidiksi” ja ”huonoksi äidiksi”. Olen jaotellut nämä kategorisoinnit suoriin ja epäsuoriin sen mukaan, mainitaanko katkelmassa kategoria suoraan, vai vaatiiko se lukijan tulkin-
taa.

Suorasanaisia äitiyden kategorisointeja on lähinnä vain ”hyvästä äitiydestä”. Ensimmäisessä alalu-
vussa tarkastelen näitä ”hyvän äidin” suorina kategorisointeja. Olen jaotellut ne kolmeen eri osioon,
joista ensimmäisessä äitiys määrittyy lapsen hoitamiseen ja kasvattamiseen liittyvän toiminnan
kautta. Toisessa osiossa käsittelen äitiyttä pysyvyyden näkökulmasta. Äiti ei jätä lastaan, vaikka
mikä olisi. Viimeisessä osiossa lähestyn äitiyttä tunteiden ja uhrautuvaisuuden kautta. Romaanissa
on myös ”hyvän äidin” epäsuoria kategorisointeja. Nekin noudattavat yllä mainittua luokittelua,
mutta ovat määrällisesti vähäisempiä kuin suorat ilmaisut. En ole sisällyttänyt niitä mainitsemiini
lukumääriin vaan käsittelen alaluvussa 5.1 pelkästään suorina kategorisointeja.

Sen sijaan toisessa alaluvussa suuntaan katseeni epäsuoriin kategorisointeihin, kun hahmottelen
romaanissa piirtyvää ”huonon äidin” kuvaa. Suoria ”huonon äidin” kategorisointeja romaanissa ei
juuri ole ja siksi keskityn näihin epäsuoriin ilmaisuihin. Tarkastelen ”huonoa äitiyttä” kahdesta eri
näkökulmasta. Ensinnäkin pohdin, kuka sitä romaanissa määrittää ja millaisissa tilanteissa määrit-
telyä tehdään. Toiseksi tutkin, miten ”huono äitiys” rakentuu suhteessa äidin omiin tarpeisiin ja
tunteisiin, sillä teoksesta löytyy eniten ”huonon äidin” kategorisointeja juuri niihin liittyen.

Kolmannessa ja neljännessä luvussa hyödynnän edellisissä luvuissa käyttämiäni kohtia romaanista,
mutta myös teosta laajemmin. Kolmas alaluku on nimeltään aito äitiys. Siinä lähestyn äitiyttä Evan
ristiriitaisten kokemusten kautta. Äitiys näyttäytyy hänelle vaatimuksina ja suorituksina, jotka hän
onnistuukin toteuttamaan. Romaanissa Evalla on kuitenkin läsnä jatkuva tunne siitä, ettei hän
tunne, kuten äidin kuuluisi tuntea. Ilman tunteita teotkaan eivät ole aitoja eikä hän koe onnistu-
vansa äitinä juuri tästä syystä.

Neljännessä aluvussa tarkastelen äiti-lapsi –standardiparia. Standardiparilla tarkoitetaan kulttuurisesi yhteenkuuluviksi oletettavien osapuolten muodostamaa paria, kuten äiti ja lapsi. Tarkastelen romaanin niitä kohtia, joissa puhutaan Evan ja Kevinin suhteesta eli määritellään heitä standardiparina.

5.1 ”Hyvän äidin” suorat kategorisoinnit

”Hyvän äidin” kategoria-analyysissa olen huomionut romaanista ne kohdat, joissa puhutaan hyvästä äitiydestä, normaalista äitiydestä tai pelkästään äitiydestä. Normaalista äitiyttä ja äitiyttä sisältävät kohdat viittaavat hyvän äidin tavoin yleisesti hyväksytyyn tapaan olla äiti. Äitiys rakentuu kategoriasidonnaisen toiminnan ja kategoriapiirteiden kautta. Kutsun näitä kohtia suoriksi kategorisoinneiksi, sillä niissä mainitaan äitiys tai vielä tarkemmin normaali tai hyvä äitiys suorasanaisesti, kuten kohdassa, jossa Eva kuvailee oman äitinsä reaktiota surmautukseen: ”Hän masentui mutta pysyi tyynenä ja puhui ja käyttäytyi kerrankin kuin oikea äiti, vaikka oli jo niin korkeassa iässä. Hän vakuutti, ettei jättäisi minua yksin - -” (Kevin, 157). ”Hyvä äiti” ei siis jätä lastaan yksin. Suorat kategorisoinnit eivät koske pelkästään ”hyvää äitiä”, sillä ”huono äiti” kulkee määrittelyissä aina mukana ”hyvän” peilikuvana. Siispä edellisestä sitaatista voi päätellä lapsensa yksin jättävän äidin ”huonoksi äidiksi”.

”Hyvää äitiä” määrittävät Evan omat kommentit siitä, millainen hänen olisi pitänyt olla. ”Hyvä äitiys” on runsaasti läsnä myös Franklinin puheissa, Evaan kohdistuvina kommentteina, odotuksina ja oletuksina. Olen sisällyttänyt suorasanaisiin kategorisointeihin myös siviilioikeudenkäynnin aikana mainitut kohdat Evan toiminnasta, vaikkei niissä suoraan äitiydestä puhutakaan. Koska oikeudenkäynnin lähtöasetelma on se, että Evaa syytetään vanhempainvelvollisuuksiensa laiminlyönnistä eli huonosta äitiydestä, on puolustuksen lähtökohtaisena tehtävänä todistaa Evan olleen hyvä äiti ja siten puolustuksen puheenvuoroissa määritellään hyvää äitiyttä, vaikkei sitä erikseen mainittaisikaan. Ja koska isä Franklin on kuollut, henkilöityy vanhemmuus oikeudenkäynnissä Evaan eli äitiin.

Olen jaotellut nämä äitiyden määritelmät kolmeen osaan. Ensimmäisessä osiossa tarkastelen ”hyvän äidin” kategoriaa kategoriasidonnaisen toiminnan, lapsen hoitamisen ja kasvattamisen, kautta. Toimintaan liittyviä määritelmiä on romaanissa kaikkein eniten. Seuraavaksi lähestyn kategoriaa pysyvyyden näkökulmasta. Kategoriapiirteiden joukko, jonka olen määritellyt pysyvyydeksi, on romaanissa toiseksi yleisin tapa määritellä ”hyvää äitiyttä”. Kolmanneksi tarkastelen pienimmäksi jäänyttä joukkoa, eli äitiyteen liitetyjä tunteita. Yhdistän tunnekokemuksiin myös uhrautuvaisuuden, sillä äidin uhrautumisessa ei ole pelkästään kyse toiminnallisuudesta, kuten lapsen hoitamisesta kotona työssäkäynnin sijaan, vaan omien tarpeiden ja toiveiden tukahduttamisesta ja tunteiden hallinnasta. Siksi käsittelen uhrautumista nimenomaan tunteisiin eikä toimintaan kuuluvana osana.

Taulukko 1:

”HYVÄN ÄIDIN” SUORAT KATEGORIAT	
Kategoria	Kuvaus ja maininnat (kpl)
Toiminnallisuus	Lapsen fyysisistä tarpeista huolehtiminen (8) ja kasvattaminen (10)
Pysyvyys	Luotettava läsnäolo lapsen luona (9)
Tunteet	Tunteet lasta kohtaan (4) ja uhrautuvaisuus eli lapsen tarpeiden ja tunteiden asettaminen omien edelle (4)

”Hyvän äidin” suoria kategorisointeja tutkiessani en kiinnitä erityisempää huomiota siihen, kuka määritelmän sanoo ja missä merkityksessä. Joukossa on myös määritelmiä, joissa äitiys näyttäytyy mahdottomana, vaativana ja jopa naurettavana. En kuitenkaan tee eroa näiden välillä enkä myöskään jaottele aineistoa sen perusteella, kuka määritelmän tekee ja henkilöityykö se esimerkiksi Evaan tai Evan äitiin vai puhutaanko siinä äitiydestä yleisellä tasolla. Tarkoituksena on lähestyä tässä ”hyvän äitiyden” määritelmää yleisenä, kaikkien jakamana käsityksenä ja tietona, olivat he siitä mitä mieltä tahansa.

1. Äiti hoitaa ja kasvattaa

Kaikkein selkeimmin ”hyvän äitiyden” kategoria määrittyy romaanin suorissa kategorisoinneissa kategoriasidonnaisen toiminnan kautta. Tällaisia mainintoja romaanissa on yhteensä 18. Toiminta jakaantuu selkeästi kahteen osa-alueeseen: lapsen fyysisistä tarpeista huolehtiminen (8) ja lapsen kasvattaminen (10). Äitiys näyttäytyy hyvin suorituskeskeisenä ja sitäkin varsinkin pienen lapsen äitinä oleminen on: jatkuvaa vaipanvaihtoa, syöttämistä, pukemista, riisumista ja nukuttamista.

Lapsen tarpeista huolehtiminen ulottuu jo raskausaikaan. Odottavan äidin tulee varmistaa lapsen ravinnonsaanti ja fyysinen hyvinvointi myös ennen tämän syntymää. Seitsemännellä kuulla raskaana oleva Eva kuuntelee musiikkia ja tanssii asunnossa, kunnes aviomies saapuu paikalle huolissaan vauvan hyvinvoinnista: ”Sinä voit ihan hyvin kuunnella musiikkia - - Mutta istu siinä ja *naputa jalalla tahtia* kuten normaali odottava äiti.” (Kevin, 95.) Franklinin mielestä villi tanssiminen ei ole äidille soveliaista toimintaa, vaan lisää suorastaan keskenmenon mahdollisuutta. Lapsensa hyvinvoinnista huolehtiva, normaali äiti tyytyy taputtamaan tahtia jalallaan. Sikiön ravinnonsaannista huolehtiminen taas tarkoittaa Evalle vastentahtoista omien ruokailutottumusten muuttamista ja esimerkiksi viinistä luopumista.

Lapsen synnyttyä fyysisistä tarpeista huolehtiminen tarkoittaa äidin suorittamia konkreettisia tehtäviä, kuten lapsen ruokkimista ja vaipanvaihtoa. Kevinillä on ongelmia oppia kuivaksi ja hän käyttääkin vaippoja lopulta kuusivuotiaaksi saakka. Kun Eva ja Kevin keskustelevat asiasta vankilassa, Eva epäilee vaipankäytön olleen Kevinille epämiellyttävää. Kevin kuitenkin vastaa äidilleen: ”En minä istunut kovin pitkään niissä sotkuissa. Sinä olit hyvä äiskä.” (Kevin, 238.) ”Hyvän äitiyden” kategoriasidonnaista toimintaa on sotkuisen vaipan vaihtaminen uuteen. Vaikka Kevinin lausunto äidistensä hyvänä äitinä ei sinällään ole välttämättä luotettava, määrittää hän hyvän äidin sellaiseksi, joka ei anna lapsensa olla likaisessa vaipassa pitkään.

Lapsen tarpeista huolehtiminen on perusteltua jo siitä syystä, että ilman jonkun huolenpitoa pieni lapsi ei selviä hengissä. Se ei kuitenkaan riitä, sillä lapsi tarvitsee muutakin kuin hengissä pysymisen fyysiset perusedellytykset. Lasta tulee myös kasvattaa. Lapsen kasvaessa konkreettinen hoitaminen vaihtuu yhä enemmän esimerkiksi taitojen ja elämänarvojen opettamiseen. Romaanissa kasvattaminen näkyy myös selkeinä tekoina, äidin kategoriasidonnaisena toimintana. Kasvattamis-

ta puidaan runsaasti siviilioikeudenkäynnissä, jossa Evaa syytetään vanhempainvelvollisuuksiensa laiminlyönnistä:

”Rouva Khatchadourian”, Harvey aloitti kuulustellessaan minua. ”Kielsittekö te lapsiltanne leikkiaseet?”

”Kyllä minä ainakin yritin kieltää.”

”Tiesittekö te, mitä he katselivat televisiosta ja videolta?”

”Minä ja mieheni ainakin yritimme estää Keviniä katselemasta väkivaltaisia ja seksipitoisia ohjelmia etenkin silloin kun hän oli pieni.” (Kevin, 200.)

Kasvattaminen on lapsen suojelemista. Lasta tulee suojella haitallisilta vaikutteilta, kuten leikkiaseilta ja televisio-ohjelmilta, joissa on seksiä tai väkivaltaa. Tämä on myös lapsen toiminnan ohjaamista, rajoittamista, kieltämistä ja estämistä. Kasvattaminen näyttäytyy myös määrittelemättömämpinä tekoina, lapsen yleisenä suojeluna: ”Olimme yrittäneet - - todistaa, että olin ollut normaali äiti, joka oli - - ryhtynyt normaaleihin varotoimiin varmistaakseen, että lapsesta kasvaisi normaali.” (Kevin 205–206).

2. Äiti ei jätä

Äitiydelle tyypillistä on pysyvyys. Äidin järkähtämätön läsnäolo, lapsen luona pysyminen vaikka mikä olisi, saa romaanissa 9 suoraa mainintaa. Kun lapsi on pieni, äidin läsnäolo liittyy kiinteästi lapsen hoitamiseen. Puolustusasianajaja pyrkii osoittamaan Evan olleen hyvä äiti:

”Mutta ettekö palkannutkin matkanne jälkeen jonkun vetämään firmaanne, jotta voisitte olla parempi äiti lapsellenne?”

”Aivan oikein.”

”Eikö teistä tullutkin hänen pääasiallinen hoitajansa? Ja ettekö lakannut käyttämästä ulkopuolista apua satunnaisia lapsenvahteja lukuun ottamatta?”

--

”Ajattelite joka tapauksessa, että hän tarvitsi jotain pysyvää, ja niinpä lakkasitte käyttämästä apunanne nuoria tyttöjä, jotka tulivat ja menivät.” (Kevin, 172)

Äiti on pääasiallinen hoitaja, sillä vaihtuvan ulkopuolisen avun sijaan lapsi tarvitsee jotain pysyvää, lapsi tarvitsee äidin pysyvää läsnäoloa. Siihen työssäkäyvä äiti ei pysty. Pysyvyys on muutakin kuin

läsnäoloa, se on myös luotettavuutta: "Olisin todella halunnut olla Kevinin tukena. Halusin kiihkeästi todistaa hänelle, että olin sittenkin luotettava äiti--." (Kevin, 271).

Äidin pysyvyys on äärimmillään sitä, ettei äiti jätä lastaan missään tilanteessa. Kun Evan äiti kuulee surmista, hän kiirehtii vakuuttamaan Evalle, ettei jätä tätä yksin (Kevin, 157). Eikä Eva hylkää Kevinii, vaikka tämä on murhaaja ja vastuussa myös Evan puolison ja lapsen kuolemasta. Sen sijaan Eva vierailee poikansa luona vankilassa säännöllisesti. Vankilan odotushuoneessa toisen vangin äiti toteaa Evalle: "Sä olet täällä nättinä lauantai-iltapäivänä. Se tarkoittaa, että sä yrität aina vaan." (Kevin, 230). "Hyvä äiti" ei lakkaa yrittämästä.

3. Emotionaalinen äitiys

Äitiyteen kuuluvat tunteet ja myös omien tunteiden hallinta. Lapsen tarpeiden asettaminen omien tarpeiden edelle on äitiyteen kuuluvaa uhrautuvaisuutta. Käsittelen uhrautuvaisuuden maininnat (4) samassa yhteydessä tunteisiin liittyvien mainintojen (4) kanssa.

Äitiyteen kuuluvat myönteiset tunteet mainitaan vain kahdesti. Masennuksen ja vauvanhoidon uuvuttama ja turruttama Eva ei koe saavuttavansa äitiyden kokemusta sellaisena kuin sen tulisi olla: " - - tolkutin itselleni tylsänä ja typeryneenä: *tämän pitäisi olla minusta ihanaa.*" (Kevin, 133). Oikeudenkäynnin tavoitteena on puolestaan ollut osoittaa Evan olleen "- -normaali äiti, joka oli rakastanut lastaan normaalisti" (Kevin, 206). Näiden lisäksi mainitaan äitiyteen liittyvän vastuuntunto ja velvollisuudentunto.

Vastuu ja velvollisuus liittyvät läheisesti myös äidiltä odotettuun uhrautuvaisuuteen. Evan tilanteessa uhrautuminen tarkoittaa työstä luopumista. Eva jää tahtomattaan pienen lapsen kanssa kotiin. Ja vaikka hän palaakin Kevinin hiukan kasvettua työelämään, ei hän edelleenkään käy pitkillä, usean kuukauden mittaisilla työmatkoilla ulkomailla. Matkustelusta luopuminen ja kotiäitinä oleminen ovat Evalle merkittäviä uhrauksia.

"Eikö olekin totta, että rakastitte työtänne ja saitte siitä suurta tyydytystä? Ja että päätöksenne oli merkittävä uhraus, jonka teitte yksinomaan lapsenne takia?"

"Se oli suunnaton uhraus", minä sanoin. (Kevin, 173.)

Oikeudenkäynnissä Evan uhrausta käytetään hänen äitiytensä mittarina. Mitä suurempi uhraus, sen parempi äiti. Jälkeenpäin Eva pohtii, ettei työstä luopumisen perusteena ollut pelkästään se, että yrittäjänä Evan oli helppo palkata itselleen sijainen, kun Franklin freelancerina olisi väliaikaisesti työstä luopuessaan menettänyt asiakkaansa pysyvästi kilpailijalle: ”Epäilin että päinvastaisessa tapauksessa – siis siinä että olisit johtanut menestyvää yritystä ja minä olisin ollut yksin toimiva freelancer – olisit odottanut minun lopettavan työni oikopäätä.” (Kevin, 130). Työstä uhraaminen, tarkoitti se millaista luopumista tahansa, on siten nimenomaan äidille kuuluva uhraus.

5.2 Epäsuorasti hahmottuva ”huono äitiys”

”Huono äitiys” piirtyy tietysti läpi teoksen hyvän äitiyden vastinparina. Toisin sanoen jokainen ”hyvän äidin” määritelmä sisältää käänteisesti myös kuvauksen ”huonosta”. Kun ”hyvän äidin” kategorisoinnit ovat teoksessa suorasanaisia, jäävät ”huonon äidin” kategorisoinnit huomattavasti epämääräisemmiksi. Esimerkiksi Evan puoliso Franklin saattaa moittia vaimonsa toimintaa, muttei suorasanaisesti nimeä sitä huonoksi äitiydeksi. ”Huono äitiys” rakentuukin teoksessa vaivihkaa, suoraan sanomatta. Eva tosin itse mainitsee useita kertoja olleensa huono äiti. Hän ei kuitenkaan siinä yhteydessä määrittele, mitä huono äitiys tarkoittaa. Ainoastaan kerran hän toteaa: ”En ollut kovinkaan hyvä äiti, sillä olin kylmä, itsekäs ja tuomitseva.” (Kevin, 229) ”Huono äitiys” muotoutuukin yleensä epäsuorasti esimerkiksi puoliso Franklinin kommenteissa ja siviilioikeudenkäynnin syyttäjän puheissa. Niissä määritellään ja kuvaillaan Evaa, mutta kontekstista on pääteltävissä, että niissä kuvaillaan Evaa nimenomaan huonona äitinä.

Huomionarvoista on, että nämä epäsuorat ilmaisut noudattavat edellisessä luvussa mainittua jaottelua, käänteisesti tietenkin: ”Huono äiti” ei hoida eikä kasvata lastaan, ei ole läsnä lapselleen vaan esimerkiksi matkustelee ja käy töissä, eikä ”huono äiti” osoita lapselleen rakkautta ja hellyyttä, saati aseta tämän tarpeita omiensa edelle. Ei ole mielekäästä käydä läpi samaa jaottelua uudelleen. Siksi keksitynkin analyysissäni ”huonon äitiyden” osalta siihen, kuka sitä määrittää ja millaisissa tilanteissa. Lisäksi lähestyn aihetta äidin tarpeiden ja tunteiden näkökulmasta. Nimittäin toisin kuin ”hyvässä äitiydessä”, ”huonon äitiyden” kategorisoinneissa äidin tunteet ja uhrautuvai-

suus eivät suinkaan saa vähiten vaan selvästi eniten mainintoja, lapsen hoitamisen ja kasvattamisen sekä äidin pysyvyyden jäädessä selvästi vähemmille maininnoille. ”Huonoa äitiyttä” määrittää eniten siis se, ettei äiti aseta lapsen etua omansa edelle eikä koe lastaan kohtaan tiettyjä tunteita.

Taulukko 2

”HUONON ÄIDIN” EPÄSUORAT KATEGORIAT	
Kategoria	Kuvaus ja maininnat (kpl)
Tunteet	Ei tunne lasta kohtaan oikeanlaisia tunteita (16) eikä aseta lapsen tarpeita ja tunteita omiensa edelle (13)
Pysyvyys	Ei ole luotettavasti läsnä lapsen luona (5)
Toiminnallisuus	Ei kasvata lastaan (3)

1. ”Huonon äitiyden” määrittelyä

Kun Eva haluaisi toisen lapsen, Franklin ihmettelee tätä syvästi. Hän ei voi ymmärtää, miten toinen lapsi muuttaisi tilanteen:

”Sinähän et halua koskaan lähteä minnekään kolmisiin. Yrität aina lykätä Kevinin jonkun muun niskoille, jotta me voimme häipyä kahden kuten niinä vuosina, joita pidät selvästi vanhoina hyvinä aikoina.”

”En ole käsittäkseni sanonut mitään sen suuntaista”, minä kiistin jäätävästi.

”Ei sinun tarvitse. Näen muutenkin, että petyt joka kerta kun ehdotan jotain, mitä voisimme tehdä yhdessä Kevinin kanssa.” (Kevin, 285.)

Franklin käyttää Evan haluttomuutta viettää aikaa poikansa kanssa perusteluna sille, miksi hänen mielestään toisen lapsen hankkiminen on huono ajatus. Toisin sanoen jos Eva olisi hyvä äiti, hän haluaisi tehdä asioita yhdessä lapsensa kanssa. ”Huono äiti” välttää lapsensa seuraa ja kaipaa aikaa, jolloin tätä ei vielä ollut.

”Huono äitiys” konkretisoituu myös hetkissä, jolloin Eva käyttäytyy lastaan kohtaan väkivaltaisesti. Ensimmäisestä tilannetta todistaa myös puoliso. Eva hermostuu ravintolassa nelivuotiaan Kevinin temppuiluun ja lopulta läimäyttää tätä:

”Missä sinä tuon tempun olet oppinut?” sinä kysyit uhkaavasti. Tempun tosiaankin: lause oli sillä aterialla ensimmäinen, jota Kevin ei kääntänyt njän njän –kielelle.

”Hän korotti ääntään, Franklin. Muut alkoivat vilkuilla meitä.”

Kevin rupesi vollottamaan. Minun mielestäni hän puhkesi kyyneliin pikkuisen myöhässä. En heltynyt. Annoin hänen huutaa.

”Muut vilkuilevat meitä, koska sinä löit Kevinia”, sinä sanoit hiljaisella äänellä. Kevinin vollo- tus yltyi räyynnäksi, ja nostit hänet syliisi ja rutistit häntä. ”Niin ei tehdä enää. Ei täällä. Siitä on kai säädetty joku lakikin. Tai olisi ainakin voitu säätää. Se katsotaan pahoinpitelyksi.”

”Pidätetäänkö minut, jos läpsäytän omaa lastani?”

”Sanotaan ettei kukaan saa tahtoaan läpi väkivallalla. Ja se pitää hitto vie paikkansa. Älä lyö Kevinia enää, Eva. Älä enää ikinä.” (Kevin, 179.)

Franklin tuomitsee teon moneen eri tahoon vedoten. Ensinnäkin hän vetoaa muihin paikallaolijoi- hin, jotka ”vilkuilevat” eli osoittavat käytöksellään teon äidille sopimattomaksi. Sitten hän vetoaa (nyky)aikaan, paikkaan (sivistysvaltio) ja teon laittomuuteen. Eli nykyaikana, heidän yhteiskunnas- saan, se ei ole äidille soveliasta käytöstä. Lopuksi hän tuomitsee teon henkilökohtaisesti toteamal- la, että jos sitä ei ole kielletty lailla, niin ainakin olisi voitu kieltää. Ehdottomin tuomio tulee teolle, kun Franklin kieltää Evaa tekemästä niin enää koskaan.

Toisella kerralla Eva on Kevinin kanssa kahden. Kevin on vielä kuusivuotiaanakin vaipoissa. Äitinsä kiusaksi, Eva uskoo. Eva on myös vakuuttunut siitä, että Kevin rytmittää suolensa toiminnan niin, että pystyy mahdollisimman paljon ärsyttämään äitiään. Väkivaltatilanteessa Eva on juuri saanut Kevinille vaihdettua puhtaan vaipan kahdesti, kun tämä ulostaa vielä kerran. Eva raivostuu silmit- tömästi:

Minulle tuli yhtäkkiä kuuma, enkä oikeastaan edes huomannut, että roikotin Kevinia ilmassa. Hän tuntui niin kevyeltä, että olisi luullut hänen laihan ja hintelän ruumiinsa sisältävän ehty- mättömän paskavaraston sijasta styrox-pakkaustäytettä. Minun on pakko puhua suoraan. Heitin hänet monen metrin päähän. Hän osui teräksisen hoitopöydän kulmaan niin että tö- mähti. - - Olin kauhuissani, koska tuo hetki oli jo ohi, mutta se oli joka tapauksessa tehnyt

minut autuaallisen onnelliseksi. - - Yritä Franklin kiltti ymmärtää, miten kovasti olin yrittänyt olla hyvä äiti, ennen kuin tuomitset tekoni jyrkästi. (Kevin, 267–268.)

Kevinin käsi murtuu tilanteessa ja Eva käyttää poikaa sairaalassa peläten koko ajan, että Kevin kertoo tapahtuneesta. Kevin ei kuitenkaan kerro, ei edes illalla isälleen. Asia jää äidin ja pojan väliseksi salaisuudeksi, kun Kevin valehtelee isälleen pudonneensa itse hoitopöydältä. Molemmissa väkivaltatilanteissa Franklin on se mittapuu, jonka mukaan teko määritellään ”huonoksi äitiydeksi”.

Vaikka Franklin ei koskaan saa tietää todellista syytä käden murtumiseen, tuomitsee Eva itse tekonsa juuri Franklinin kautta, hänen reaktiotaan peläten. Itse teko on tuntunut hyvältä, mutta sairaalasta kotiin ajaessaan Eva on täynnä kauhua vain siksi, että pelkää jäävänsä kiinni ja menettävänsä miehensä: ”Sydämeni jyskytti, enkä tiennyt vieläkään, mitä sanoa. En ollut vaarantanut vielä koskaan tahallani meidän avioliittoamme - -” (Kevin, 272). Eva sanoo yrittäneensä olla hyvä äiti ja ennakoii Franklinin tuomitsevan teon. Onko ”huono äitiys” Evalle sitä, että ylittää Franklinin asettamat rajat? Sairaalassa Eva on jo onnistunut ”livahtamaan poliisilta ja sosiaalityöntekijöiltä” (Kevin 272), kun kukaan ei ole tiedustellut lapsen vamman alkuperää. Siten myös viranomaiset määrittävät, mitä on ”huono äitiys”.

Siviilioikeudenkäynnissä erään uhrin äiti syyttää Eva vanhempainvelvollisuuksien laiminlyönnistä. Oikeudessa syyttäjä maalailee kuvaa Evasta Kevinin tekoon syyllisenä, velvollisuutensa laiminlyöneenä vanhempana, toisin sanoen ”huonona äitinä”. Oikeudenkäynnissä Eva itsekin kokee oma roolinsa vähintään horjuvaksi: ”- - joka kerta kun sanoin jotain yksinkertaista ja puolustelevaa tyyliin ’totta kai minä rakastan poikaani’, minusta tuntui, että valehtelin ja että sen tajuaisivat millainen tuomasi ja valamiehistö hyvänsä.” (Kevin, 101).

2. Äidin tarpeet ja tunteet

Läpi teoksen ”huono äiti” hahmottuu tilanteissa, joissa äiti ajattelee omaa etuaan, omia tarpeitaan tai vaikkapa omaa ulkonäköään. Esimerkiksi synnytyksessä oman ulkonäön ajattelemisen motivoi Evaa keskittymään ja välttämään pitkittyneen synnytyksen lopputuloksena hämmöttävän keisaringleikkauksen: ”Minua kauhistutti suhteettomasti ajatella, että minut viilletäisiin auki. En halunnut arpea vatsaani. Hävettää tunnustaa, että - - olin huolissani vatsalihaksistani.” (Kevin, 109). Pelko leikkauksesta ja lihaksille aiheutuvista vaurioista saavat Evan häpeämään. Häpeä syntyy siitä, että

hän lapsensa sijaan ajattelee omaa ulkonäköään. Synnytyksessä ”hyvän äidin” pitäisi ensisijaisesti iloita tulevasta lapsesta, eikä pohtia sitä, mitä synnytys omalle vartalolle aiheuttaa. Siihen asti Eva on suorastaan jarrutellut synnytystä, estänyt lasta tulemasta ulos pelätessään sen aiheuttamaa kipua.

Jo raskausaikana Evan tunteet ovat ristiriidassa lapsen edun kanssa. Franklin yllättää raskaana olevan Evan tanssimasta ja kysyy:

”Mitä helvettiä sinä oikein hommaat?”

”Pidän kerrankin hauskaa. Onko se rikos?”

Tarrasit olkavarsiini. ”Yritätkö sinä tieteen tahtoen saada keskenmenon? Vai onko sinusta pelkästään jännittävää uhmata kohtaloa?”

Vääntäydyin vapaaksi. ”En tiennytkään, että raskaus on yhtä kuin linnatuomio.”

--

”Laskettu aika on kahden kuukauden kuluttua. Onko sinun mielestäsi suuri uhraus ottaa rauhallisesti, jos toisen ihmisen hyvinvointi riippuu siitä?”

Minusta oli jo siinä vaiheessa todella tympäisevää, että minua kiristettiin *toisen ihmisen hyvinvoinnilla*. ”Minun hyvinvoinnillani ei ilmeisesti ole enää mitään väliä.” (Kevin, 94–95.)

Tilanteessa vastakkain asettuvat lapsen hyvinvointi ja äidin hyvinvointi. Franklin kokee Evan käytöksellään vaarantavan lapsen hyvinvoinnin. Eva puolestaan kokee, ettei hänen omalla hyvinvoinnillaan ole mitään merkitystä ja että raskaus on kuin tuomio vankilaan ja lapsen hyvinvointi jotain, millä häntä kiristetään. Lapsen ja äidin etu näyttävät toisensa poissulkevin. Franklin ei koe Evan uhrausta suureksi vaan korostaa sitä, että toisen ihmisen hyvinvointi on nyt Evasta kiinni. Omien mielihalujen uhraaminen ei voi eikä saa tuntua suurelta.

Kun Eva haluaisi omaksikin yllätyksekseen hankkia toisen lapsen, Franklin vastustaa jyrkästi. Kun Eva haluaa kuulla tähän syyn, Franklin perustelee vastahakoisuuttaan vetoamalla Evan ja Kevinin välisiin ongelmiin:

Yritän parhaani mukaan hyvittää hänelle sinun – olen tosi pahoillani, jos tämä loukkaa, mutta en tiedä, miten muutenkaan asettaisin sanani – sinun kylmyytesi. Mutta äidinrakkautta ei korvaa mikään, enkä piru vie anna sinun palelluttaa toistakin minun lastani. (Kevin, 287.)

Franklin kuvailee Evaa kylmäksi, äidiksi vailla äidinrakkautta. Rakkaudettomuus ja lapsen ”paleelluttaminen” ovat äärimmäisen raskauttavia tekoja äidille. Ne ovat äidille niin sopimattomia, että Franklinin mielestä ne ovat syy olla hankkimatta enempää lapsia, syy olla olematta äiti enää useammalle lapselle. Äiti ei voi olla äiti ilman äidinrakkautta.

Päiväkodissa sattuu pieni välikohtaus. Pahasta ihottumasta kärsivä pikkutyttö raapii itsensä verille, vaikka yleensä malttaa olla koskematta kutiavaan ihoonsa. Eva on järkyttynyt ja varma siitä, että Kevin on tavalla tai toisella vastuussa, ilkeyttään yllyttänyt tyttöä ja saanut tämän toimimaan itselleen epätyypillisellä ja vahingollisella tavalla. Eva on vakuuttunut poikansa syyllisyydestä ja haluaisi rangaista tätä. Franklin ei kuitenkaan ole tyytyväinen Evan reaktioon: ”Oletko tullut ajatelleeksi, että Kevinkin saattaa olla vähän järkyttynyt, jos se tyttö kerran oli aivan kauhea näky? Että hän saattaa tarvita pikemminkin lohdutusta, tyyntyttelyä ja kuuntelijaa - - ?”(Kevin, 257.) Eva rikkoo äidille soveliasta käyttäytymismallia ensinnäkin epäilemällä lapsestaan pahinta ja toiseksi antamalla omille tunteilleen vallan sen sijaan, että näkisi lapsensa tarpeet ja reagoisi niihin.

5.3 Aito äitiys

Oikeudenkäynnissä Evan äitiyttä puntaroidaan ennen kaikkea tekojen kautta. Onko hän antanut Kevinin katsoa väkivaltaisia ohjelmia, onko hän käynyt töissä vai hoitanut lastaan kotona? Eva tietää kyllä, miten ”hyvän äidin” tulee toimia. On kuitenkin eri asia, pitääkö hän siitä. Syyttäjän kyseenalaistaa Evan tekojen aitouden ja epäilee tämän vierailevan tutkintavankeudessa olevan poikansa luona vain osoittaaksensa valamiehistöille olevansa hyvä äiti. Tässä alaluvussa käsittelemme tarkemmin äitiyden vaatimuksia ja Evan todellisia kokemuksia ja tuntemuksia, jotka ovat läpi teoksen jatkuvassa ristiriidassa. Eva kokee suorittavansa äitiyttä kuin roolia, eivätkä äitiyteen kuuluviksi määritellyt tunteetkaan tule häneltä luonnostaan.

Eva muuttaa mielensä jo raskausaikana, eikä haluaisikaan saada Keviniä. Hän ilmaisee varovaisesti epärointinsa miehelleen, mikä saa Franklinin järkyttymään ja vannottamaan Evaa, ettei tämä enää koskaan sano mitään sellaista. Raskauden katuminen on Franklinista niin kauhea ajatus, ettei tuleva äiti voi niin ajatella. Siitä asti Eva pitää äitiyteen liittyvät epävarmuutensa omana tietonaan. Eva

mieltii jälkikäteen, mitä olisi raskausaikana sanonut Franklinille, jos olisi kertonut todellisista tunteuksistaan: ” - - koko tämä ’tee oikein’ –mentaliteetti inhottaa minua – se että pitää syödä hyvin, olla hyvänä esimerkkinä ja löytää hyvä koulu...” (Kevin, 82.) Eva näkee äitiyden loppumattomana vaatimusten ja velvollisuuksien sarjana, joka ei tarjoa nautintoja vaan pikemminkin pakottaa luopumaan niistä. Jos samana iltana, kun Eva kertoo Franklinille raskaudesta, hän pohtii seuraavasti:

Vaikka siis yritin olla kovasti aikuinen ja tyytyä karpalomehuun, jonka olin valinnut juomakseni pitkällisen harkinnan jälkeen, koska se muistutti nuorta beaujolaista, tunteeni olivat kuin pahaisella kakaralla. Kun sinä ehdottelit lapsellemme nimiä (pojan), minä mietin, mitä äitiydessä – vaipoissa, valvotuissa öissä, matkoissa jalkapalloharjoituksiin – minun olisi pitänyt odottaa iloisena. (Kevin, 81.)

Eva näkee tulevaisuudessaan vain lapsen määrittämiä tekoja, äitiyden mukanaan tuomia velvollisuuksia, jotka eivät tunnut kiinnostavilta. Samalla hän nautinnollisen viinilasillisen sijaan juo karpalomehua, laittaa lapsen edun omien mielihalujensa edelle. Hän yrittää olla aikuinen eli suhtautua lapsen saamiseen myönteisesti ja ottaa äitiyden vastaan sellaisena, kuin se kulttuurisesti määrittyy, velvollisuuksineen ja luopumisineen. Sen sijaan hän suhtautuu kuin pahainen kakara, haraa vastaan ja mieltii omaa etuaan. Velvollisuuden tunne on vahva, sillä vaikka äitiyden rooli tuntuu kovin vastenmieliseltä ja epäkiinnostavalta, sen vastustaminen saa Evan määrittelemään itsensä halveksivasti kakaraksi. Äitiys on ulkoapäin määrättyä, mutta toisaalta sen pitäisi olla myös sisäsyntyistä. Eva jää kaipaamaan tunteita, joiden tulisi hänen mukaansa tulla äidille luonnostaan:

Tiedän että sinun on vaikea uskoa minua, mutta yritin parhaani mukaan pitää Kevinistä yli kaiken. Mutta esimerkiksi rakkauteni sinuun ei ollut koskaan tuntunut samanlaiselta pakolliselta harjoitukselta kuin skaalojen soitto pianolla. Mitä kovemmin yritin, sitä hirveämpi olo minulle tuli, koska jouduin ponnistelemaan. Olisihan minun pitänyt osoittaa Kevinille hellyyttä luontaisesti sen sijaan että pelkästään teeskentelin tuhlaavani sitä häneen. (Kevin, 125.)

Evan äitiyttä värittääkin jatkuvasti kokemus siitä, etteivät tunteet ole aivan sitä, mitä pitäisi. Uuvuttavan pitkän ja vaikean synnytyksen jälkeen hän saa lopulta vauvan syliinsä. Tilanne ei kuitenkaan ole sellainen, kuin hän olisi odottanut: ”Minussa heräsi tunne, jota voin kutsua ainoastaan kyllästyneisyydeksi, vaikka se kuulostaa todella pahalta.” Vastasyntynyt lapsi ei herätä Evassa mitään tunteita. Hän kokee olonsa kyllästyneeksi, mutta samanaikaisesti tiedostaa sen olevan tunne,

jota vastasyntyneen äidillä ei kuuluisi olla. Kokemus omien tunteiden sopimattomuudesta jatkuu siten yli lapsen syntymän. Vauva-arkikin on synnytyksen jälkeisestä masennuksesta kärsivälle Evalle yhtä tuskaa:

Söin huonosti, nukuin huonosti ja kävin suihkussa korkeintaan joka kolmas päivä. En nähnyt ketään enkä juuri käynyt ulkona, koska Kevinin parkuna olisi herättänyt paheksuntaa julkisilla paikoilla, ja pohjaton raivo kieppui minussa päivittäin tummanpuhuvana kurimuksena, kun tolkutin itselleni tylsänä ja typeryneenä: *tämän pitäisi olla minusta ihanaa*. (Shriver 2011, 133.)

Äitiys on vauvaa hoitavalle Evalle kaikennielevä tila, jossa ei ole sijaa ulkomaailmalle, omasta itsestä huolehtimiselle eikä negatiivisille tunteille – suorastaan pohjattomalle raivolle -, vaikka hän niitä jatkuvasti kokeekin. Ne eivät kuitenkaan ole sitä, miltä hänestä pitäisi tuntua, sillä tuoreen äidin mielestä kaiken sen pitäisi olla, ei suinkaan raivoa herättävää, vaan ihanaa. Eva ei kuitenkaan tavoita ihanuuden kokemusta. Hän kutsuu tätä kykenemättömyyttään ”emotionaaliseksi virkavirheeksi” (Kevin 134). Äitiys hahmottuu tässä roolina tai suorastaan virkana, johon kuuluvia tekoja määritellään erilaisin säännöin. Näitä sääntöjä Eva rikkoo ja syyllistyy siten ”virkavirheeseen” ollessaan kykenemätön nauttimaan lapsestaan ja tuntemaan tätä kohtaan rakkautta ja hellyyttä.

Eva kuvailee äitiyttä useaan otteeseen tehtäväksi, rooliksi ja haasteeksi, johon hän on tarttunut: ”minulla oli tehtävä suoritettavana äitinä” (Kevin, 176). Äitiyteen kuuluvat toiminnot hän suorittaa mekaanisesti mutta kuuliaisesti, suorastaan moitteettomasti:

En ollut tehnyt mitään hetken mielijohdeesta sen jälkeen kun olin saanut Kevinin ensimmäisen kerran syliini.; sen sijaan olin halannut häntä tunnollisesti keskimäärin kolme kertaa päivässä, ihailut ainakin kahdesti päivässä jotain, mitä hän oli sanonut tai tehnyt, ja toistellut ”minä rakastan sinua, kulta” ja ”tiedäthän sinä, että isi ja mami rakastavat sinua hirveästi” yhtä ennalta-arvattavasti kuin kirkkokansa tunnustaa uskonsa. Mutta useimmat seremoniat alkavat tuntua sisällyksettömiltä, jos ne ovat liian jäykkiä. (Kevin, 269.)

Tunteiden ilmaisut tapahtuvat mekaanisesti, ennalta asetetun kaavan mukaisesti. Vaikka tekstissä ei sitä mainitakaan, ovat lapsen halaaminen, suoritusten ihaileminen ja rakkaudentunnustukset kuin suoraan kasvatusoppaasta. Eva toistaa sitä, minkä on oppinut jostain. Hän tekee sen, mitä äidin kuuluu tehdä, suorastaan seremoniaalisesti, mutta sisällyksettömästi. Äitiydestä tulee rooli ja

suorite, jota noudattamalla Eva selviytyy kyllä arjesta, muttei ole tilanteeseen tyytyväinen. Ja hän uskoo, ettei ole lapsikaan:

Totta puhuen aloin uskoa, että meidän pienokaisemme näki lävitseni. Vauvoilla on pettämättömät vaistot, koska juuri muuta niillä ei olekaan. Olin varma, että Kevin huomasi, miten paljonpuhuvasti käsivarteni jäykistyivät, kun nostin hänet syliini. Kun lepertelin ja kujertelin, hän kuuli taatusti hivenen ärtyneestä äänensävyistäni, etten tehnyt niin luonnostani, ja hänen korvansa erotti varmasti jo pikkuvauvana, että loputon tynnyttelevä lässytykseni sisälsi salakavalaa sarkasmia, jolle en voinut mitään. (Kevin, 125.)

Luontaisen hellyyden sijaan Evan ”lässytyksessä” on luontaista sarkasmia. Kädet tekevät, mitä kuuluu tehdä. Suu sanoo sen, mitä pitää. Mikään ei kuitenkaan ole aitoa, sillä se ei tule Evalta luonnostaan eikä hän tarkoita sitä. Äitiyden käsikirjoituksen noudattaminen ei takaa onnistunutta lopputulosta: ”Olen tehnyt lukemattomia virheitä äitinä mutta totellut aina sääntöjä. Kaiketi sekini oli virhe, että noudatin vanhemmuuden kirjoittamattomia lakeja orjallisesti.” (Kevin, 62.) Kun äidin roolin toistaminen ei tuota haluttua lopputulosta, on aika kokeilla jotain muuta. Kevin toteaa äidilleen vankilassa, ettei tämä vierailuillaan huijaa ainakaan poikaansa pitämään tätä hyvänä äitinä ja ettei tämän enää tarvitse tulla uudestaan.

Sitten hän lisäsi: ”Minä meinaan vihaan sinua.” - -

Tiesin kyllä suunnilleen, mikä olisi ollut oikea vastaus. - - Mutta aavistin, että olin päätenyt osittain juuri valmiiden käsikirjoitusten takia räikeänväriseen, tukahduttavan kuumaan, bussin vessalta haisevaan huoneeseen, vaikka oli hyvin kaunis ja epätavallisen leuto joulukuinen iltapäivä. Niinpä tiedotin yhtä tynnosti kuin Kevinkin: ”Minäkin vihaan usein sinua.” Sitten lähdin. (Kevin, 67–68.)

Sen sijaan, että noudattaisi käsikirjoitusta, tekisi niin kuin pitäisi ja vakuuttaisi rakkauttaan Kevinille, Eva kertoo kerrankin todelliset tunteensa.

5.4 Äiti-lapsi -standardipari

Sacksin standardipari tarkoittaa kulttuurisesti yhteenkuuluviksi oletettavien osapuolten muodostamaa paria. Tällaisen parin toisen osapuolen mainitseminen tekee toisenkin diskursiivisesti läsnä olevaksi. Puhuttaessa äidistä voidaan siis olettaa, että tällä on myös lapsi. Standardipareihin liitetään usein laatumääreitä. Millainen on sitten ”hyvän” tai ”huonon äidin” lapsi? Tässä alaluvussa tarkastelen romaanin niitä kohtia, joissa puhutaan Evan ja Kevinin suhteesta eli määritellään heitä samanaikaisesti suhteessa toisiinsa, äitinä ja lapsena.

Surmien jälkeen Eva ja Kevin ovat hyvin konkreettisellakin tavalla pari, perheensä ainoat elossa olevat jäsenet. He myös määrittelevät voimakkaasti toisiaan: he ovat murhaajapoika ja murhaajapojan äiti, toisaalta siviilioikeudenkäynnin syytteen mukaan vanhempainvelvollisuuksiaan laiminlyönyt äiti ja huonon äidin poika. Esimerkiksi paikallislehdessä todetaan, ettei ole ihme, että Kevinistä ”oli tullut paha poika, kun hänellä oli moinen jääkuningatar äitinä” (Kevin, 542–543). Joka tapauksessa heillä on vain toisensa ja nykyhetki:

Olen nyt vain Kevin Katchadourianin äiti, ja sekin on yksi meidän poikamme pikku voitoista. Yrityksestäni ja avioliitostani on tullut pelkkiä alaviitteitä, jotka kiinnostavat vain siksi, että ne auttavat ymmärtämään paremmin, millaista on olla kaikkien vihaaman pojan äiti. Kevin pilasi sen, mitä kerran olin itselleni, ja voi olla, että syvällä sisimmässäni harmittelen kaikkein eniten juuri sitä. Elämäni alkupuolella olin oma luomukseni. Olin muovannut umpimielisestä ja yksin viihtyvästä lapsesta elämänhaluisen ja ulospäin suuntautuneen aikuisen - -. (Kevin, 231)

Evan tekstissä erityisen huomionarvoista on se, että hän määrittelee itsensä umpimieliseksi ja yksin viihtyväksi lapseksi. Siis samanlaiseksi, kuin hän kuvailee Kevinin lukuisia kertoja. Heissä on enemmän samankaltaisuutta, kuin Eva haluaisi myöntääkään. Eva ja teini-ikäinen Kevin kävelevät kadulla. Hoikka Eva intoutuu puhumaan lihavista ihmisistä ja toteaa heidän olevan itse syyllisiä paino-ongelmiinsa, koska syövät liikaa ja vääränlaista ruokaa. Kevin kääntää keskustelun Evaan:

Hän huomautti vasta seuraavassa kadunkulmassa. ”Kuule, sinä olet välillä aika tily.”

Pysähdyin hämmästyneenä. ”Paraskin sanoja.”

”Niinpä. Keneen minä mahdan tulla?” (Kevin, 373.)

Eva myös mainitsee monesti, kuinka katsoessaan Kevinin hän näkee tässä omia piirteitään. Kevinin lapsuuskuvista hän kertoo näin:

-- Kevin on kaikissa kuvissa (ja sinä otit niitä pinokaupalla) totinen, valpas ja pelottavan tyyni. Hänen kaidat tummat kasvonsa tuntuvat heti tutuilta - -. Eivätkä ne tunnu tutuilta pelkästään siksi, että ne tuovat mieleen sen luokkakuvan, joka oli kaikissa lehdissä, vaan myös siksi, että ne tuovat mieleen omat kasvoni. (Kevin, 160.)

Eva häiritsee nähdä itsensä oman poikansa kasvoissa. Kevinin ollessa vielä taaperoiässä, Eva kokee tämän hiljaisen läsnäolon ahdistavaksi ja painostavaksi:

Lisäksi Kevinin välttelevä katse ja epäilyttävä vaiteliaisuus pakottivat tavallaan minut kohtaamaan oman salailevan itseni pienoismallin. Hän tarkkaili minua ja minä tarkkailin itseäni, joten minulla oli kaksi syytä tuntea itseni vaivautuneeksi ja teennäiseksi. Hän näytti minusta liian juonikkaalta ja sulkeutuneelta, mutta aina kun harjasin hampaat, näin peilistä yhtä ove-
lat ja tutkimattomat kasvot. (Kevin, 161.)

Eva tarkkailee omaa suoritustaan äitinä ja kokee pikku Kevinin tekevän samoin. Hänen on vaikea kohdata ”juonikasta ja sulkeutunutta” lasta, vaikka lopulta vaikeinta siinä on kohdata oma itsensä. Lapsi ei ole ainoastaan äitinsä vastinpari, vaan tämän ”pienoismalli”. Eva kokee äidin roolin vaikeaksi, eikä Kevinin välttelevyys auta asiaa, päinvastoin se saa Evan tuntemaan itsensä entistä teennäisemmäksi. Eva kokee olevansa ”huono äiti” ja Kevinin ”huono lapsi”.

Suhteen ongelmat alkavat jo heti synnytyksen jälkeen, kun Kevin kieltäytyy Evan rinnasta. Eva tulkitsee sen inhoksi ja torjunnaksi. Kevin ei toimi, kuten lapsen pitäisi tilanteessa toimia. Toisaalta, Evakaan ei koe rakkautta, vaikka pitäisi. Kevin on vaikea, itkuinen vauva, joka saa lapsenvahdin toisensa perään lopettamaan. Ja kun itkeminen lopulta loppuu, pojasta tulee hyvin hiljainen. Kevin oppii puhumaan myöhään ja paljastaa taitonsa yhtäkkiä puhumalla kokonaisin lausein. Eva yrittää opettaa pojalleen kirjaimia ja numeroita, mutta turhautuu nopeasti, kun Kevin ei vaikuta kiinnostuneelta eikä yritäkään oppia mitään äidiltään:

Kevin ei ollut koskaan tarkkaavainen: tuntui aivan siltä kuin hänestä olisi ollut nöyryyttävää kuunnella minua. Silti hän onnistui omaksumaankin kaikki tarpeelliset asiat minun selkäni takana. - - Oli selvää, että Kevin riisti minulta tahallaan onnistumisen elämykset. - - olin varma,

että hän oli päättänyt opetella salaa lukemaan ja laskemaan, koska hän oli halunnut minun tuntevan itseni kelvottomaksi äidiksi. (Kevin, 264–265, 501.)

Eva kokee, ettei Kevin noudata lapsen rooliaan, niin kuin pitäisi. Kevin ei anna äitinsä opettaa vaan opettelee kaiken itse. Kevin suorastaan estää Evaa olemasta ”hyvä äiti”. Jälkeenpäin Eva kuvaa heidän suhdettaan molemminpuoliseksi vastenmielisyydeksi: ”- - minulla oli melkein 16 vuotta poika, joka sanoi itse, ettei olisi halunnut minua äidikseen, ja joka antoi lähes päivittäin minulle hyvän syyn toivoa, ettei hän olisi minun poikani.” (Kevin, 102).

Evan suhde omaan äitiinsä on vaikea. Agorafobiasta kärsivä äiti ei suostu poistumaan kotoaan ja lapsuudessaan Eva on joutunut ottamaan vastuuta liian varhain ja hoitamaan äitinsä puolesta asioita kaupungilla. Kevinin surmatyö kuitenkin yhdistää heitä, kun Eva veritekojen paljastuttua kääntyy hädissään äitinsä puoleen: ”Kenelle muulle olisin soittanut kuin äidille? Meitä yhdistävän sitteen ikaikaisuus rauhoitti minua.” (Kevin, 156.) Evan äiti pohtii Kevinää: ”’Siltä pojalta puuttui jostain’, äiti julisti aivan kuin Kevin olisi kuollut. Hän yritti piristää minua, mutta mietin huolissani, mahtoiko Keviniltä puuttua hänen kaltaisensa äiti.” (Kevin, 156.) Eva turvautuu hädän hetkellä äitiinsä, joka osoittautuu luottamuksen arvoiseksi. Kevin ei turvautuisi äitiinsä, mutta kannattaisikokaan hänen?

Kun Eva murtaa kuusivuotiaan Kevinin käden, hetkessä on outoa rehellisyyttä: ”Minusta oli tuntunut, että Kevin ja minä olimme läheisiä. Minusta oli tuntunut, että olin oma itseni – aito, kaunistelematon itseni – ja että minä ja lapseni ymmärsimme vihdoinkin toisiamme.” (Kevin, 269.) Eva uskoo Kevinin kokeneen samoin, ja että jollain lailla murtuman todellisen syyn salailu muilta yhdistäisi heitä, toisi heidät lähemmäksi. Vuosia myöhemmin Kevin toteaa tapahtuneesta: ”Minä olin ylpeä sinusta. - - Sinä et ole koskaan ollut yhtä rehellinen kuin silloin.” (Kevin, 240.)

Evan ja Kevinin välit eivät ole aina niin yksiselitteisen kylmät kuin Evakaan uskoisi. Kevinin ollessa kymmenen, äidin ja pojan välillä on erityinen yhteys Kevinin ollessa sairas. Kahden viikon ajan Kevin turvautuu äitiinsä ja äiti hoivaa lastaan. Kevin ottaa avun vastaan ja toisin kuin yleensä, ilmaisee kiinnostustaan tiettyjä ruokalajeja ja kirjoja kohtaan, vaikka yleensä kaikki on pojasta vain tyhmää tai samantekevää. Evalle nämä hetket ovat erityisen arvokkaita: ”- - hän alkoi esittää toivomuksia, jotka olivat kuin auringon lämmittämiä hiekkakumpareita kylmässä laskuvedessä.” (Kevin, 326). Sairastamisen aikana Eva lukee Kevinille tämän toivomuksesta lukuisat kerrat Robin

Hoodia. Kirja on Kevinin hyllyssä vielä vuosia myöhemminkin, kun tämä marssii kouluunsa ja ampuu varsijousellaan yhdeksän ihmistä kuoliaaksi. Kun kuume eräänä aamuna helpottaa, Kevin ilmoittaa pukeutuvansa itse ja häätää äidin huoneestaan. Eva on pettynyt: ”Sanoin itselleni, että minun pitäisi olla iloinen, koska hän voi jo paremmin. Siis paremminko? No, ei minun kannaltani katsoen.” (Kevin, 327.) Ollakseen ”hyvä äiti” Eva tarvitsee Kevinin apua. ”Hyvän äidin” roolia ei voi suorittaa ilman ”hyvän lapsen” roolia noudattavaa lasta.

Kun pikkusisko Celia syntyy, Eva huomaa sairaalasta tullessaan, että hänestä otettu nuoruudenkuva on kadonnut eteisen pöydältä. Hän antaa asian olla, vaikka epäileekin Kevinin pihistäneen kuvan ”pistelläkseen siihen neuloja” (Kevin, 306). Vuosia myöhemmin Eva näkee valokuvansa yllättäen uudelleen. Kevinistä tehty dokumentti tulee televisiosta, ja sellissä kuvatussa osuudessa Eva näkee ihmetyksekseen kuvan sellin seinällä:

”Entä sinun äitisi?”

”Mitä siitä?” Kevin tiuskaisi vaikka oli ollut siihen saakka avoin ja ystävällinen.

”No, minä tarkoitan sitä siviilikannetta, joka nostettiin vanhempainvelvollisuuksien laiminlyönnistä – ”

”Se juttu oli ihan tuulesta temmattu”, Kevin tokaisi. - -

Kamera kääntyi juuri tässä kohtaa 90 astetta ja näytti läheltä huoneen ainoaa koristetta, joka oli teipattu Kevinin sängyn päälle seinälle. Se oli valokuva, jossa oli niin monia taitoksia, että sitä oli kaiketi pidetty taskussa tai lompakossa, ja se esitti minua. - -

Marlin jatkoi: ”Vaikka sinun äitisi ei välttämättä ollut rikollisen välinpitämätön, ehkä häneltä ei liennyt tarpeeksi huomiota sinulle - ?”

”*Jätä kuule minun äiti rauhaan.*” Kevinin uhkaava ja terävä ääni oli minulle aivan vieras mutta se oli varmasti hyvin käyttökelpoinen vankilassa. - -

”Kuule, minä osasin olla aika paskamainen. Ja äidistä voi sanoa ihan samaa, joten se ja minä ollaan tasoissa. - - ” (Kevin, 481–482.)

Kevin on varastanut äidin kuvan silloin, kun vastasyntynyt sisko on lopullisesti ajanut Kevinin kauas äidistään, täyttänyt lapsen paikan äidin elämässä. Valokuvan kunnosta voi päätellä Kevinin kantaneen sitä aina mukanaan. Nyt kun Franklin ja Celia ovat poissa, jäljellä ovat vain Eva ja Kevin:

”Minun elämässäni oli paljonkin sisältöä, mutta ei ole enää. Ja se on sinun syytäsi.”

Katsoimme toisiamme. ”Nyt sinä olet minun elämäni sisältö”, minä lisäsin.

”Se mitä on jäljellä.”

”Onpa liikuttavaa”, Kevin sanoi.

”Mutta etkö sinä pyrkinytkin juuri siihen? Että me olisimme kahden ja oppisimme vihdoin tuntemaan toisemme?” (Kevin, 333.)

”Etkö sinä sitten sääli? minä kysyin. ”Siis minua?”

Hän kohautti olkapäitään. ”Etkös sinä selvinnyt ehjin nahoin? Sinussa ei ole naarmuakaan.”

”Eikö?” minä kysyin ja jatkoin: ”Mistä se muuten mahtoi johtua?”

”Jos esittää jotain, ei halua ampua yleisöä”, Kevin vastasi. - -

”Tarkoitat varmaan, että minulle oli paras kostaa jättämällä minut henkiin.” Kevin ei kysynyt, mitä minulle olisi pitänyt kostaa. Olimme ohittaneet sen vaiheen jo kauan sitten. (Kevin, 535.)

He ovat kahden ja, kuten Kevin itse dokumentissa toteaa, he ovat nyt tasoissa.

Eva vieraillee Kevinin luona muutamaa päivää ennen tämän täysi-ikäistymistä. Vastassa on erilainen poika kuin ennen. Kevin pelkää siirtoa aikuisten vankilaan ja haluaa tietää, että Eva jatkaa vierailujaan siirrosta huolimatta. ”Kun halasin häntä jäähyväisiksi, hän takertui minuun kuin lapsi vaikka ei ollut tehnyt niin koskaan ollessaan todella lapsi.” (Kevin, 541). Kevin käyttäytyy kuin lapsi, noudattaa taas vihdoin lapsen rooliaan ja tekee Evalle helpommaksi olla äiti. Romanin päätöskapituleissa Eva ennakoi tulevaa:

--vaikka syy saattaa olla epätoivo tai jopa laiskuus, rakastan poikaani. Hän istuu vielä viisi kovaa vuotta aikuisten vankilassa, enkä osaa sanoa, millaisena hän lähtee sieltä. Mutta minun näppärässä asunnossani on käyttämätön makuuhuone, joka odottaa häntä. Sängynpeitto on yksivärinen. Kirjahyllyssä on Finnemoren Robin Hood. Ja lakanat ovat puhtaat. (Kevin, 544.)

Eva rakastaa lastaan ja odottaa tätä kärsivällisesti kotiin, tulipa hän vankilasta millaisena tahansa. Hän huolehtii lapsensa fyysisistä tarpeista, tarjoaa vuoteen puhtailla lakanoilla. Ja kirjahyllyssä on Robin Hood. Se muistuttaa menneestä veriteosta, joka on heidän yhteistä historiaansa. Mutta se muistuttaa myös edellisestä kerrasta, kun he ovat käyttäytyneet kuin oikea äiti ja oikea poika.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Viimeisessä luvussa käyn lyhyesti läpi tutkielmani lähtökohdat ja tulokset ja tarkastelen tuloksia teoreettiseen kontekstiin ja näkökulmaan peilaten. Pohdin myös tutkielmani tekoprosessia ja sen etenemistä. Lopuksi tarkastelen tuloksia sosiaalityön ammattikäytännön ja tutkimuksen näkökulmasta.

6.1 Yhteenveto

Tutkielmassani olen tarkastellut äitiyden kategorioita Lionel Shriverin romaanissa Poikani Kevin (2011). Olen lähestynyt äitiyttä kulttuurisesti rakentuneen mallitarinan kautta. Mallitarinalla tarkoitetaan jaettuja tapoja ymmärtää, miten yhteiskunnassa eletään ja miten tietyissä tilanteissa ihmisten oletetaan käyttäytyvän. (ks. esim. Raitakari 2004, 60; Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 16; Juhila 2004a, 26.) Äitiys on mallitarinan mukaan itsensä uhraavaa, kaikkensa antavaa naisen luontaisiin ominaisuuksiin perustuvaa. Äitiyteen liitetään mielikuvia tukahduttamisesta, itsensä kieltämisestä ja marttyyriudesta. Kielteisille tunteille ei äitiydessä ole tilaa. Äitiys määrittyy lähinnä hyvän kautta, mutta sen kääntöpuolena on myös paha. Huono äiti on sitä, mitä hyvä äiti ei ole. (Bassin, Honey & Mahrer Kaplan 1994, 2-3; Nousiainen 2004, 62, 67–68; Vuola 1994, 215.)

Olen hyödyntänyt tutkielmassani Harvey Sacksin jäsenkategoria-analyysia. Ihminen luokittelee itseään ja muita erilaisten kategorioiden, kuten esimerkiksi ”lapsi” avulla. Kategorioihin voidaan liittää myös toimintoja, joita kutsutaan kategoriasidonnaisiksi toiminnoiksi. Ne ovat kulttuurisesti kyseiselle kategorialle tyypillisiä, kuten leikkiminen lapselle. Määrittely kattaa myös sen, mitä kategoriaan kuuluva ihminen tyypillisesti ei tee. Kategorioihin katsotaan sisältyvän myös ominaisuuksia, vastuita ja velvollisuuksia, motiiveja, taitoja, tietoa ja osaamista. Kategoriat muodostavat kulttuurisesti yhteenkuuluviksi oletettavien osapuolten muodostamia pareja, joita kutsutaan stan-

dardipareiksi. Parin toisen osapuolen maininta tekee aina toisenkin diskursiivisesti läsnä olevaksi. (Alasuutari 2011, 119–120; Jokinen, Juhila & Suoninen 2012, 27–28; Nikander 2010, 244–245.)

Olen jaotellut kategoriat suoriin ja epäsuoriin ja nimennyt ne ”hyväksi äidiksi” ja ”huonoksi äidiksi”. Suoriksi kategorisoinneiksi kutsun romaanin kohtia, joissa suorasanaisesti kuvaillaan tai määritellään äitiyttä. Tällaisia mainintoja on lähinnä vain ”hyvästä äitiydestä”. Olen jaotellut ne kolmeen osioon: toiminnallisuus, pysyvyys sekä tunteet. Näistä eniten mainintoja (18) on saanut toiminnallisuus, jonka olen edelleen jaotellut lapsen fyysisistä tarpeista huolehtimiseen (8) ja kasvattamiseen (10). Seuraavaksi eniten mainintoja on pysyvyydellä (9), joka tarkoittaa äidin luotettavaa läsnäoloa lapsen luona esimerkiksi työssäkäynnin sijaan. Viimeinen osio (8) sisältää äidin tunteet lasta kohtaan (4) sekä uhrautuvaisuuden (4), eli lapsen tarpeiden ja tunteiden asettamisen omien edelle.

Epäsuorilla kategorioilla viitataan romaanin kohtiin, joissa kategoria on pääteltävissä kontekstista, jossa siitä puhutaan. ”Huono äitiys” määrittyy tällaisissa kohdissa, jotka vaativat lukijalta hiukan tulkintaa. ”Huonon äidin” kategoriat ovat jaoteltavissa ”hyvän äidin” tavoin kolmeen osaan, eli toiminnallisuus, pysyvyys ja tunteet. Järjestys on kuitenkin päinvastainen. Selvästi eniten mainintoja (29) saavat tunteet: ”huono äiti” ei tunne lasta kohtaan oikeanlaisia tunteita (16) eikä aseta lapsen tarpeita ja tunteita omiensa edelle (13). Kaksi muuta osiota saavat selvästi vähemmän mainintoja. Pysyvyydellä tarkoitetaan sitä, ettei äiti ole luotettavasti lapsensa luona (5) ja toiminnallisuudella viitataan siihen, ettei äiti kasvata lastaan (3). Olen keskittynyt ”huonon äidin” kategorioissa tarkastelemaan sitä, kuka sitä määrittää ja millaisissa tilanteissa. ”Huono äiti” rakentuu esimerkiksi tilanteissa, joissa päähenkilö on lastaan kohtaan välinpitämätön tai jopa väkivaltainen. Äitiyttä määritellään puolison, kanssaihminen, yhteiskunnan normien, viranomaisten ja oikeusistuimen kautta.

Lisäksi tarkastelen Evan kokemuksia äitiydestä. Toiminnan tasolla hän tekee asiat kuten äidin kuuluu, mutta tunnetasolla hän kokee epäonnistuvansa ja siten olevansa epäaito äiti. Todisteina huonosta äitiydestä ovat katumus lapsen saamisesta, omien tarpeiden ja tunteiden laittaminen lapsen edelle ja kyvyttömyys rakastaa lastaan. Äiti-lapsi –standardiparin osalta keskityn teoksen niihin kohtiin, joissa määritellään Evaa ja Kevinin suhteessa toisiinsa. Eva kokee Kevinin olevan yhtä lailla kykenemätön toimimaan hyvän lapsen tavoin ja siten osaltaan estävän häntä olemasta hyvä äiti

pojalleen. Kevin esimerkiksi kieltäytyy vauvana rinnasta eikä myöhemmin anna äitinsä opettaa itseään tai halua tältä hellyydenosoituksia.

6.2 Tulosten pohdinta

Jo ennen aineiston analyysia totesin erään seikan tutkimusmetodini ja aineistoni yhteensopivuudesta. Huomasin nimittäin heti jäsenkategoria-analyysiin perehtyessäni, että merkittävä osa kategorioista annetuista esimerkeistä koski äitejä ja lapsia. Klassisin esimerkki on tietenkin Sacksin lausahdus itkevästä vauvasta, jonka äiti nostaa ylös. Äitien ja lapsien toistuva käyttäminen esimerkkinä kertoo paljon siitä, kuinka vahvoja merkityksiä niihin latautuu. Jokaisella on käsitys siitä, millainen äiti on ja mitä äidin oletetaan tai ei oleteta tekevän. Tarkastelin näitä oletuksia tutkielmani alussa kulttuurisen mallitarinan käsitteen kautta. Tämä mallitarina elää myös vahvasti Poikani Kevin –romaanissa.

Romaanissa esiintyvät hyvän äidin kategoriat eivät sisällä mitään uutta tai yllättävää tietoa. Hyvä äiti määrittyy teoksessa suorien kategorisointien kautta. Sisällöllisesti nämä määritelmät ovat yhteneväisiä aikaisempaan tutkimukseen verrattuina. Esimerkiksi Katvalan (2001) tutkimuksessa uskomukset hyvästä äidistä sisältävät samansuuntaisen jaottelun äidistä läsnä olevana, uhrautuvana, hoivaavana ja kasvattavana. Tuloksissa näkyy voimakkaasti myös muiden tutkimusten (ks. esim. Perälä-Littunen 2004; Kokkonen 2012) osoittama ajatus äidin ensisijaisuudesta vanhempana. Äidin oletetaan olevan se, joka uhrautuu, laittaa lapsen itsensä edelle ja on alati läsnä. Kategorisoinnit ovat suoria käsittääkseni siitä syystä, että niihin liittyy niin vahva moraalinen lataus. Toisin sanoen hyvää äitiyttä ei määritellä havainnoista toteamalla, vaan käskemällä. Hyvä äiti on tietynlainen, eikä mitään muuta. Hyvän äidin mallitarina on kuin moraalinen koodi tai laki, jota voidaan julkisesti julistaa.

Huomionarvoista on se, että toisin kuin hyvää äitiyttä, huonoa äitiyttä ei romaanissa määritellä suorien kategorisointien kautta montaakaan kertaa. Katvalankin (2001, 90–97) väitöskirjassa huono äitiys määrittyy hyvän äidin kautta, sen vastinpariksi. Huonolle äidille ei löydy Katvalan mukaan sanoja, vaan se näkyy lähinnä kyvyttömyytenä toteuttaa hyvän äidin ideaalia. Huonon äidin sanoit-

tamatta jättäminen tekee siitä mystistä ja jopa uhkaavaa. Onko huono äitiys jotain niin kulttuurisesti tuomittavaa, ettei sitä kuvailemaan ole kieltä? Jos huonolle äitiydelle annetaan kieli, sille annetaan samalla myös olemassaolon oikeutus. Vaikenemalla se sen sijaan kielletään täysin. Vai onko kyse siitä, että naisen suora kategorisoiminen huonoksi äidiksi koetaan niin leimaavaksi, ettei sitä haluta tehdä? Erityisesti Evan puoliso Franklin kategorisoi vaimoaan toistuvasti huonoksi äidiksi, mutta vain epäsuorasti esimerkiksi kieltämällä häntä toimimasta tietyin tavoin. Vaimon kutsuminen huonoksi äidiksi on kulttuurisesti liian tuomitsevaa ja musertavaa, niinpä äitiyteen kohdistuva kritiikki esitetään kiertoteitse.

Yksi teoksen keskeisistä äitiyden koetinkivistä on Evan haluttomuus jäädä hoitamaan lasta kotiin. Ansioäitiyden ja kotiäitiyden ristiriidat ovat edelleen ajankohtaisia ja nousevat säännöllisesti julki- seen keskusteluun niin Yhdysvalloissa kuin Suomessakin. Kärjistetyimmillään keskustelu muuttuu vastakkainasetteluksi, jossa vedotaan toisaalta äidin oikeuksiin ja toisaalta lapsen etuun. Romaanin kategorioissa ”huono äitiys” määrittyy kaikkein vahvimmin äidin haluttomuudesta asettaa lapsen etu kaiken muun edelle. Evan kohdalla yksi suurimmista kysymyksistä on hänen työssäkäyntinsä. Lapsen etu yksiselitteisesti vaatii häntä jäämään kotiin. Eva ei kuitenkaan halua luopua työstään ja omasta elämästään. Hän ei halua antautua elämään täysin lapsen ehdoilla. Sharon Haysin (1996) intensiivisen äitiyden käsite kuvastaa hyvin myös Evan kokemuksia äitiydestä. Hays toteaa, että vaikka yhdysvaltalaisäitien työssäkäynti on yleisempää kuin koskaan, noudattaa äitiyden ihanne yhä ikivanhaa ajatusta äidistä uhrautuvana ja lapsen edun mukaan alati toimivana. Vaikka äiti työskentelisi kodin ulkopuolella, hänen oletetaan silti olevan ensisijaisesti vastuussa myös lapsesta. Hays kuvailee intensiivistä äitiyttä emotionaalisesti kuluttavaksi, työlääksi, aikaa vieväksi, taloudellisesti kuormittavaksi ja asiantuntijakeskeiseksi. Evan kokemukset äitiydestä ovat vastaavia.

Feministisesti tarkasteltuna Evan parisuhde on melko tasa-arvoinen. Evan puoliso osallistuu koti- töihin ja lastenhoitoon. Heidän kohdallaan ei voidakaan väittää, että lastenhoito olisi pelkästään Evan vastuulla. Vaikka Franklin kuvaillaan konservatiiviseksi ja patrioottiseksi mieheksi, näyttäytyy hän teoksessa kuitenkin myös hellänä, välittävänä, läsnä olevana ja ennen kaikkea osallistuvana isänä. Ja heistä kahdesta Eva on työelämässä selkeästi menestyneempi. Kuitenkin Eva toteaa, että olisi heidän työtilanteensa ollut Kevinin syntyessä mikä tahansa, olisi Eva ollut vanhemmista se, joka uhraa työnsä ja jää kotiin. Taustalla on ajatus äidistä luonnollisena ja ensisijaisena hoivaajana lapselle. Tasa-arvoisessakaan parisuhteessa ei välttämättä osata aina kyseenalaistaa kaikkia luon-

nollisina pidettyjä käsityksiä vanhempien rooleista ja äitiydestä, vaikka ne todellisuudessa ovatkin sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneita.

Mallitarinan yhteydessä esittelin myös vastapuheen käsitteen. Vastapuheellahan tarkoitetaan tapoja vastustaa itseän kohdistuvia kategorisointeja. Onko romaanista löydettävissä vastapuhetta? Eva ei suoranaisesti pyri vastustamaan ”huonon äidin” kategoriaansa, toteaahan hän itsekin useaan otteeseen olleensa huono äiti. Mutta se, mitä Eva vastustaa, äitiyden mallitarina. Läpi koko romaanin Eva käy ikään kuin kamppailua mallitarinan vastustamisen ja noudattamisen välillä. Useimmat äitiyteen liittyvät velvollisuudet ovat hänestä vastenmielisiä, eikä hän haluaisi noudattaa niitä. Kuitenkin hän tuntee usein syyllisyyttä siitä, ettei ole sellainen äiti kuin pitäisi. Jos äidin rooli olisi väljempi ja vapaampi, se olisi Evallekin huomattavasti helpompia omaksua. Eva tekee ajoittain selkeästi väärin. Esimerkiksi lapsen kohdistuva väkivalta ei ole oikeutettua missään tilanteessa. On kuitenkin useita muita äitiydessä ”epäonnistumisia”, joita ei voida väkivallan tavoin pitää moraalisesti kyseenalaisina. Ne ovat kyseenalaisia ainoastaan silloin, kun niitä tarkastellaan äitiyden mallitarinan kautta. Hyvänä esimerkkinä toimii jääminen lapsen kanssa kotiin. On täysin ymmärrettävää, että työstään nauttiva ihminen ei haluaisi luopua siitä. Yhtä lailla ymmärrettävää on se, ettei aikuinen ihminen tunne tyydytystä viettäessään aikaansa jatkuvasti pelkästään lapsen seurassa. Äidille nämä ovat kuitenkin kiellettyjä tunteita, sillä hänen oletetaan asettavan lapsen edun kaiken muun edelle.

Katvalan (2001, 95) mukaan kaksijakoisen ajattelu hyvästä ja huonosta äidistä tekevän mahdottomaksi olla samanaikaisesti sekä hyvä että huono tai välillä huono ja välillä hyvä äiti. Eva kokee mahdottomaksi olla vaatimusten mukainen hyvä äiti. Mutta koska vaihtoehdoksi jää vain kulttuurisesti äärimmäisen leimaava huono äiti, yrittää hän kynsin hampain pinnistellä kohti äidin ihanetta hukaten samalla itsensä. Koska hän ei saa olla äiti omalla tavallaan, on äitiyden kokemus hänelle jatkuvien epäonnistumisten ja vastenmielisinä koettujen velvollisuuksien loputonta virtaa.

6.3 Prosessin pohdinta

Olin jo etukäteen päättänyt, että haluaisin tutkielmassani hyödyntää aineistona nimenomaan fiktiota, vaikken vielä edes tiennyt mahdollista aihetta. En myöskään alkuvaiheessa osannut tarkentaa, olisiko hyödyntämäni fiktio kirjallisuutta vai esimerkiksi elokuvaa. Minua kuitenkin kiehtoi suunnattomasti ajatus siitä, että olisin omalta, vaatimattomalta osaltani laajentamassa ja kehittämässä yhteiskuntatieteellistä tutkimusta. Olin vakuuttunut siitä, että fiktioaineiston hyödyntäminen olisi sekä mielekästä että hedelmällistä. Kun sitten luin Lionel Shriverin romaanin, tiesin heti löytäneeni aineiston ja itseäni kiinnostavan tutkimuskysymyksen. Seminaarissa menetelmäksi valikoitui minulle entuudestaan vieras kategoria-analyysi. Koska olin jo lukenut romaanin kertaalleen, tutustuttuani menetelmään arvioin sen sopivan hyvin aineistooni.

Ensimmäisellä kerralla luin romaanin alkukielisenä. Tutkielmani aineistoksi valitsin kuitenkin suomenoksen, sillä luettavuuden vuoksi olisin kuitenkin joutunut itse kääntämään sitaatit suomeksi. Siispä tuntui mielekkäämmältä käyttää suomenkielistä teosta alkuperäisen sijaan. Kun tutkimuskysymys ja tutkimusmetodi olivat varmistuneet, luin teoksen uudelleen. Samanaikaisesti tutustuin teorialähteisiin ja koin romaanin käyvän niiden kanssa vahvaa vuoropuhelua. Tunsin olevani oikeilla jäljillä. Kun tutkielmani teoreettinen osuus oli valmis, luin romaanin kolmannen kerran kategoria-analyysia hyödyntäen. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että merkitsin teoksesta ylös kaikki ne kohdat, joissa puhuttiin äitiydestä. Tämän vaiheen suoritin täysin manuaalisesti siten, että merkitsin ylös sivunumeron löyhästi luomieni luokittelujen alle ja alleviivasin tekstistä tarkoittamani kohdan. Merkitsin tässä vaiheessa hyvän ja huonon äidin lisäksi ylös myös henkilöhahmoja kuvailevia kohtia, tarinan keskeisiä käännteitä ynnä muuta, lähinnä taustoittavaa tietoa.

Romaanista kartoittamani ”hyvän” ja ”huonon äidin” kategoriat olivat systemaattisen lähiluvun tulosta. Poimin maininnat järjestelmällisesti romaanista ja laskin niiden lukumäärän. Vaikka romaanin sivumäärä oli melko suuri, 544 sivua, olivat maininnat määrältään hallittavissa manuaalisesti. Hyödynsin ainoastaan tekstinkäsittelyohjelmaa kirjoittaessani ylös ja luokitellessani kategorioita. Hyvin nopeasti sekä ”huonon” että ”hyvän äidin” kategoriat jakoutuivat selkeästi kolmeen osaan, jotka nimesin toiminnallisuudeksi, pysyvyydeksi ja tunteiksi. Näistä kirjoittaminen oli analyysin selkein osio. Analyysiluvun kaksi viimeistä alalukua, joissa hahmottelen Evan suhdetta äitiyteen ja Evaa ja Keviniä standardiparina, syntyivät hitaammin ja aineistolähtöisemmin. ”Hyvän” ja

”huonon äidin” kategoriat muotoutuivat toki tekstilähtöisesti, mutta niitä myös lähdin tekstistä tietoisesti etsimään. Sen sijaan Evan kokemukset ja äiti-lapsi –standardipari hahmottuivat vasta usean lukukerran jälkeen. Kun olin kirjoittanut kategorioita käsittelevät luvut, kahlasin läpi romaanista merkitsemiäni kohtia yhä uudelleen ja uudelleen. Lopulta oli selvää, että juuri näiden kahden näkökulman kautta olisi mahdollista saada vielä lisää syvyyttä äitiyden kategorisointeihin.

Koska olin lukenut romaanin jo kertaalleen tutkielmaa aloittaessani, oli minulla vahva ennakkokäsitys teoksessa esitetystä äitiydestä. Lienee mahdotonta arvioida, ovatko ennakkokäsitykseni vaikuttaneet kategorianalyysiini ja teoksen tulkintaan. Pysin kuitenkin vahvasti suhtautumaan objektiivisesti aineistoon ja annoin kategorioiden luokittelujen syntyä tekstilähtöisesti.

Tutkielmassani olen keskittynyt tarkastelemaan äitiyttä. Romaanin fokus onkin päähenkilön äitiyden kokemuksissa, mutta teoksessa on myös runsaasti mainintoja isyydestä. Teos mahdollistaisikin äitiyden käsittelemisen suhteessa isyyteen tai esimerkiksi koko perheen tutkimisen jäsenkategorisointivälineenä. Erityisen kiinnostavaa olisi tarkastella Evan ja Franklinin kokemuksia Kevinistä, poikkeavathan heidän näkemyksensä pojasta täysin. Äitiyttä tutkiessa olisi mahdollista ottaa aineistoksi myös useampi romaani. Tällöin voisi esimerkiksi tarkastella äitiyden ongelmien kuvauksia eri vuosikymmeninä tai keskittyä tietyn kirjailijan tuotantoon. Mahdollisuuksia olisi useita. Feminististä näkökulmaa korostaen voisi olla hedelmällistä myös tutkia sekä mies- että naiskirjailijoiden tuotantoa. Omassa tutkielmassani kun en ota kantaa kirjailijan sukupuoleen.

6.4 Tutkimustulosten merkitys sosiaalityön ammattikäytännön ja tutkimuksen kannalta

Sosiaalityön kannalta on olennaista tarkastella äitiyden yksilöllisiä mutta myös kulttuurisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä. Sosiaalityön ammattikäytännön kannalta äitiyden tutkimus on aina ajankohtaista, onhan äitiys merkittävässä roolissa varsinkin lastensuojelussa, mutta myös muilla sosiaalityön osa-alueilla. Huomattava osa sosiaalityön asiakkaista määrittyy tavalla tai toisella huonoiksi äideiksi. Esimerkiksi Nousiaisen(2004) tutkimuksessa lapsistaan erillään asuvat äidit kertovat kohtaamisistaan viranomaisten, myös sosiaalityöntekijöiden, kanssa. Valtaosaan kokemuk-

sista liittyy ulkopuolisuuden ja objektiuden kokemusta ja tunnetta siitä, ettei ole tullut kuulluksi. Viranomaisilla on valta määritellä naisten äitiyttä ja äitiyden toteuttamisen tilaa. (Emt., 72.)

Asiakkaita voidaan tukea heidän äitiydessään, mutta heiltä voidaan äärimmillään huostaanoton kautta myös viedä mahdollisuus äitiytensä toteuttamiseen. Siksi on erittäin tärkeää pysähtyä pohtimaan, mitkä ovat ne perusteet, joiden mukaan äitiyttä arvioidaan ja arvostellaan. Voivatko sosiaalityöntekijöiden asettamat hyvän äitiyden kriteerit olla joskus liian vaativia? Ja kuinka tietoisia sosiaalityöntekijät ovat omista äitiyteen liittyvistä ennakkokäsityksistään? Sosiaalityöntekijöiden päätökset vaikuttavat yksittäisten ihmisten elämään, mutta ovat osaltaan myös muokkaamassa ja ylläpitämässä äitiyden mallitarinaa. Sosiaalityöntekijöillä olisi siten myös mahdollisuus muuttaa kulttuurisia käsityksiä hyvästä äitiydestä.

Sosiaalityön tutkimuksen kannalta tutkielmani suurinta antia on hiukan epätyypillisen aineiston valinta, sillä fiktion hyödyntäminen on verrattain harvinaista sosiaalityön tutkimuksessa. Narratiiviset menetelmät kasvattavat suosiotaan yhteiskuntatieteissä ja tarinat ja todellisuus tulevat lähemmäs toisiaan, kun haastatteluina ja kirjoituksina kerättyjä aineistoja tutkitaan tarinoina. Narratiivisten menetelmien käyttö on luontevaa, sillä aina elämäänsä reflektoidessaan ihmiset tahtomattaankin muokkaavat sitä eheämmäksi ja loogisemmaksi jatkumoksi sitä tarinallistaen. Asetelma voidaan myös kääntää toisin päin ja lähestyä fiktiivisiä tarinoita yhteiskuntatieteellisenä aineistona, tutkia tarinoita todellisuutena. Tarinat, kuten romaanit, ammentavat todellisuudesta ja kertovat aina omasta ajastaan. Fiktion etuna voidaan pitää sitä, että sen välityksellä on mahdollista käsitellä myös vaikeita aiheita, joista puhuminen on muuten kulttuurisesti kyseenalaista tai leimaavaa. Fiktiossa voidaan käsitellä myös sellaisia säröjä, ristiriitaisuuksia ja epäjohdonmukaisuuksia, joita ihmiset omasta elämästään kertoessaan saattavat jättää tahallisesti tai tahattomasti mainitsematta.

Tulokset itsessään eivät tarjoa mitään sinänsä uutta tietoa äitiydestä, vaan ovat vahvasti samassa linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa. Äitiyden vaatimukset ja määritelmät näyttäytyvät romaanissa esimerkiksi haastatteluin ja kirjoituksin kerättyjen aineistojen mukaisina. On kuitenkin merkittävää huomata, kuinka suuret paineet äitiyden mallitarina päähenkilö Evalle asettaa. Kun hän huomaa kokemustensa ja tunteidensa olevan vääränlaisia, ei hän uskalla puhua niistä kenellekään. Huonon äidin leima on niin vahva ja musertava, että se estää Evaa kertomasta edes omalle

puolisolleen ongelmista, joita hän omassa äitiydessään kohtaa. Kuinka usein sosiaalityön asiakkaila on vastaavia tuntemuksia? Kuinka moni jättää mainitsematta ongelmistaan huonoksi äidiksi leimautumisen pelossa ja kuinka moni jää tällöin ilman tarvitsemaansa apua?

Nämä ovat äärimmäisen tärkeitä kysymyksiä, enkä suinkaan ole ensimmäinen, joka ne esittää. Romaani tuo kuitenkin vahvasti esiin asian kokemuksellisen puolen näyttäessään, kuinka vähän tilaa ja vaihtoehtoja on äidillä, joka ei täytä hyvän äidin kriteerejä. Kulttuurimme kieltää täysin sen mahdollisuuden, ettei äiti rakasta lastaan tietyllä tavalla tai aseta tätä elämässään kaiken edelle. Kuten todettu, äitiyden mallitarina muuttuu hitaasti, mutta sen muuttaminen on kuitenkin mahdollista. Sosiaalityön asiakastyössä olisi mahdollista antaa tilaa erilaisille äitiyksille ja äitiyden kokemuksille. Jokainen sosiaalityöntekijä voi kohdaltaan varmistaa, että näin tapahtuu.

7 LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs, uudistettu painos*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Anneli (2003) Lastenhoidon kaksi maailmaa. Teoksessa Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 159–185.
- Arendell, Terry (1997) A Social Constructionist Approach to Parenting. In Terry Arendell (ed.) *Contemporary Parenting: Challenges and Issues*. Thousand Oaks: Sage, 1-44.
- Autto, Janne (2007) Äitiyden muuttuva asema hyvinvointivaltion kansalaisuuden määrittelyissä. *Sociologia* 3/2007, 204–217.
- Barnett, Rosalind & Rivers, Caryl (1996) *She Works/He Works: How Two-Income Families are Happier, Healthier and Better-Off*. San Francisco: Harper.
- Barthes, Roland 1993 *Tekijän kuolema, tekstin syntymä*. Suom. Lea Rojola & Pirjo Thorel. Tampere: Vastapaino.
- Bassin, Donna & Honey, Margaret & Mahrer Kaplan, Meryle (1994) Introduction. In Donna Bassin, Margaret Honey & Meryle Mahrer Kaplan (eds.) *Representations of Motherhood*. New Haven: Yale University Press, 1-25.
- Berg, Kristiina (2008) *Äitiys kulttuurisina odotuksina*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48. Helsinki: Väestöliitto.
- Bureau of Labor Statistics. United States Department of Labor.
<http://data.bls.gov/cgi-bin/surveymost> Viitattu 19.12.2012
- Epstein, Su (1998) Mothering to Death. In Molly Ladd-Taylor and Lauri Umansky (eds.) *“Bad” Mothers. The Politics of Blame in Twentieth-Century America*. New York: New York University Press, 257-262.
- Granfelt, Riitta (1992) *Asuntolan naisen elämää*. Helsinki: Helsingin yliopisto

Hays, Sharon (1996) *The Cultural Contradictions of Motherhood*. New Haven: Yale University Press

Helsingin Sanomat 12.11.2012. Katainen haluaa kotiäidit töihin.

<http://www.hs.fi/politiikka/Katainen+haluaa+kotiäidit+töihin/a1305614781487> Viitattu 9.12.2012.

Jayyusi, Lena (1984) *Categorization and the Moral Order*. London: Routledge and Kegan Paul.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004) Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvotteluja kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 9–19.

Jokinen, Eeva (1996) *Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Helsinki: Gaudeamus.

Juhila, Kirsi (2004a) *Leimattu identiteetti ja vastapuhe*. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvotteluja kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.

Juhila, Kirsi (2004b) *Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia*. *Janus* 5/31/2004, 155–183.

Julkunen, Raija (1994) *Suomalainen sukupuolisota?* Teoksessa Sara Heinämaa ja Sari Näre (toim.) *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Tampere: Gaudeamus, 17–33.

Järviluoma, Helmi, Roivainen, Irene (1997) *Jäsenkategorisoinnin analyysi kulttuurisena metodina*. *Sosiologia* 34: 1, 15–25.

Katvala, Satu (2001) *Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kawash, Samira (2011) *New Directions in Motherhood Studies*. *Signs*, Vol.36, No. 4, 969–1003.

Kokkonen, Riina (2012) *Mittarissa lapsen keho ja vanhemmuus: tervettä lasta sekä ”hyvää” ja ”huonoa” vanhemmuutta koskevia tulkintoja Suomessa*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Kulmala, Anna & Vanhala, Anni (2004) *Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta*. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvotteluja kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 98–114.

Kurz, Demie (1997) Doing Parenting. Mothers, Care, Work and Policy. In Terry Arendell (ed.) Contemporary Parenting: Challenges and Issues. Thousand Oaks: Sage, 92-118.

Ladd-Taylor, Molly & Umansky, Lauri (1998) Introduction. In Molly Ladd-Taylor and Lauri Umansky (eds.) "Bad" Mothers. The Politics of Blame in Twentieth-Century America. New York: New York University Press, 1-28.

Nikander, Pirjo (2010) Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 242–268.

Nikunen, Minna (2005) Surman jälkeen itsemurha. Kulttuuriset luokitukset rikosuutisissa. Tampere: Tampere University Press.

Nousiainen, Kirsi (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Jyväskylä: Minerva.

Nousiainen, Kirsi (1996) Naisen kokemus äitiydestä lapsen asuessa isän luona. Äitiyskokemuksen muodostuminen naisen elämäkokonaisuudessa. Pro gradu. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitos.

Nykyri, Tuija (1998) Naisen viha. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Nyqvist, Sanna & Kauppinen, Antti (2006) Eettistä tulkintaa etsimässä. Teoksessa Jaana Hallamaa & Veikko Launis & Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: SKS, 220–240.

Näre, Sari (1994) Pakenevat prinssit. Naisvihaajan muotokuvia. Teoksessa Sara Heinämaa ja Sari Näre (toim.) Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Tampere: Gaudeamus, 162–182.

Nätkin, Ritva (1997) Kamppailu suomalaisesta äidistä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Tampere: Gaudeamus.

Perälä-Littunen, Satu (2004) Cultural images of a good mother and a good father in three generations. Jyväskylä studies in education, psychology and social research, 239. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1987) *Discourse and Social Psychology*. Repr. 1994. London: Sage.
- Raitakari, Suvi (2004) Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvotteluja kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 56–73.
- Raunio, Kyösti (2009) *Olennainen sosiaalityössä. 2. uud. laitos*. Helsinki: Gaudeamus.
- Reinikainen, Marjo-Riitta (2007) *Vammaisuuden sukupuolittuneet ja sortavat diskurssit. Yhteiskunnallis-diskursiivinen näkökulma vammaisuuteen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Roivainen, Irene (1999) *Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Ruusuvuori, Johanna (2001). Harvey Sacks. *Arkielämän metodit ja keskustelunanalyysi*. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Tampere: Vastapaino. 383–403.
- Shriver, Lionel (2011) *Poikani Kevin*. Suom. Sari Karhulahti. 2. painos.
- Vuola, Elina (1994) *Eevan ja Marian tyttäret. Kristinuskon naiskuva*. Teoksessa Sara Heinämaa ja Sari Näre (toim.) *Pahan tyttäret. Sukupuolitettu pelko, viha ja valta*. Tampere: Gaudeamus, 209–224.
- Vuori, Jaana (2003) *Äitiyden ainekset*. Teoksessa Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.
- Välimaa, Outi (2011) *Kategoriat ongelman selontekoina: pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa*. Tampere: Tampere University Press.